

**HUNYADI LÁSZLÓ KIVÉGZÉSE – STRUKTÚRAVÁLTOZÁSOK
A MAGYAR ÁLLAM ÉS FŐVÁROS KORMÁNYZÁSÁBAN**

A 15. század első felében Magyarországon a kormányzat alakulása átmeneti nagy-úri csoportosulások, ún. ligák formáját öltötte. Ez a ligauralom lehetetlenült az évszázad második harmadában nagy jelentőségűvé vált Hunyadi család egyik tagjának, Hunyadi Lászlónak politikai jellegű kivégzése folytán. Igaz, hogy a politikai válságból is más ligán át vezetett az út, de ez csak pillanatnyi megoldás volt és a ligauralom többé nem éledhetett újjá oligarchikus formáiban. Ennek a változásnak fejleményeit és mélyebb okait kívánja megvilágítani ez a tanulmány, amely a *politikátörténet* módszerei mellett a *városi helyrajz* és a *genealógia* eszköztárából is merít.

A 14. század végén egy német–római birodalmi arisztokrata család nyert házat Budán, Magyarország fővárosában, s ezzel a mozzanattal érdekeltté lett a magyar politikai fejleményekben. 1397-ben *Cillei Hermann* kapta Zsigmond királytól adományba azt a Közép utcai (Media platea, ma Fortuna utca) házat, amelynek tulajdonában volt még 1416-ban, amikor Szent Miklós utcai házként szerepel. Ez az ún. Vörös sün ház, a mai Hess András téren. Ekkor azonban már cseré tárgy. Közben a família magyarországi meghonosodása előre haladt: Cillei Hermann leánya Borbála 1401-től jogilag, 1406-tól ténylegesen felesége Zsigmondnak. A továbbiakban a család új háza fontos: 1416-ban Zsigmond király előtt Párizsban jelentette be Cillei Hermann, Cilli és Zagorje grófja, horvát bán, hogy a házat elcseréli a budaszentlőrinci pálosok budavári házával, amely a budai Szombat utcában (in vico Sabbati) néhai Frank vajda szomszédságában fekszik és amelyet a király régi házának neveznek. Ez a vő és após közti, szokatlan helyű tulajdonjogi bejelentés évekkel később újra felbukkant: 1423. július 3-án Cillei Hermann gróf, Cilli és Zagorje grófja, Szlavónia bánja, illetve György, a pálosok generális vikáriusa és a budaszentlőrinci páloskolostor remetéi megerősítik ezt a házcserét, amely közöttük létrejött: Cillei Hermann budai városi házáért cserébe kapja a szerzetesek és a kolostor házát, egykori nagy kúriát, amely Károly Róbert magyar király városi háza volt a Szombatkapu (porta Zombatkapw) közelében, amit Lajos magyar király adott a kolostornak, amelynek közönséges neve kamaraház (Chamerhoff), a benne levő Szt. Márton kápolnával és minden épületrészével, tartozékával. A cserét Buda városa foglalta írásba. Ez az erős épület a mai Táncsics Mihály utca 9. számú telek északi oldalán volt, ismert szomszédságadatai alapján. A hatalom bázisa és jelképe lett a század közepére a Cillei ház, akkori erős személyisége, *Cillei Ulrik*, Frigyes fia, Hermann unokája kezén, aki unokatestvére volt Erzsébet királynénak. Ulrik Albert király halála után a Garaiakkal együtt Erzsébet özvegy királyné,

illetve V. László csecsemőkirály mellé állt. Cillei Iovon ülve vitte a koronát és a kis király feje felett tartotta a székesfehérvári menetben. Rozgonyi Simon azonban ostrom alá vette Győrben és amikor Cillei szökni próbált, elfogta. Így 1440 április–november folyamán Ulrik, Cilli, Ortenburg és Zagorje grófja fogságban volt Budán, ebből színlég Ulászló oldalára állva bocsátották ki. Innen hordozta Garai-orientáltságát és Rozgonyi-ellenességét. A kor gazdasági fejleményei iránt volt érzéke. 1448. február 2-án Varasdon kiadott oklevelében szinte fejedelmeként rendelkezett erről a városáról: Ulrik, Isten kegyelméből Cilli, Ortenburg és Zagorje grófja, Szlavónia bánja címmel a helység javára, hasznára, egyben az állam (rei publicae) gyarapodására hivatkozva adott kereskedelmi és piaci kiváltságot, amiről a meghagyás kapitányainak, alkaptányainak, várnagyainak, tiszteinek, bírúinak és más alattvalóinak szólt. Politikai hatalmára jellemző a Lajtán túli részen, hogy 1452. március 5-én Bécsben László király és a magyar korona kiszabadítására Frigyes római császár kezéből a megállapodást Hunyadi János, Magyarország kormányzója és az ország előkelői, illetve Frigyes és Ulrik, Cilli grófjai meg sok osztrák nemes kötötte és együttesen ígérték László királlyá koronázását. A jó viszony látszatát mutatja az év szeptember 13-án, hogy Hunyadi kormányzó nyugtatja pozsonyi polgárok budai textil- és egyéb vásárlásait, amiből Cillei familiárisának adtak kölni és veronai posztót. De a politikai befolyás szerzését jelzi, hogy 1453-ban V. László óbudai apácák javára tett malom-, kőház- és kúria-birtoklás megerősítését Ulrik, Cilli grófja referálta. Mint a király anyai rokona közel-férkőzött az ifjúhoz.¹

Az előkelő budai lakosok közé tartozott a Garai család, amelynek a királyi udvarhoz közelebb eső háza a Szent György templom bejárata előtt volt (a mai Dísz tér 11. szám táján). A polgárvárosba esett az 1403-ig Szerecsen nagyháznak nevezett, két utcára nyíló palota az Olasz (mai Országház) utca és Mindenszentek (mai Uri) urca között, amelyet 1410 óta a Garaiak vásárlás útján tulajdonukban tartottak. Ennek volt eleme a fennmaradt gótikus palota (mai Uri utca 47.). *Garai László* bán (Szécsi Dénes esztergomi érsekkel együtt) Ulászló király fogságába esett. Bár ennek a királynak köszönhették életük megkímélését, sőt szabadon bocsátásukat, hamarosan visszatértek a gyermek László hűségére. Ebben a politikai irányultságban maradt Garai akkor is, midőn 1450-ben – Lászlónak Frigyes császár alatti gyámsága idején – szövetséget kötött Újlaki Miklóssal, aki először 1441-ben volt erdélyi vajda, és Hunyadi Jánossal. Állásfoglalását természetesen befolyásolta, hogy Garai László anyja Cillei Anna volt, maga pedig László királynak nagybátyja volt. Garai László nádor (1447. szeptember – 1458. december) fényes származása ellenére gyakran foglalkozott ingatlan- és pénzvagyont gyarapító ügyletekkel, ennek körében a városvezető polgárokkal együttműködött. 1448. november 19-én két budai esküdt és Münczer János polgár 4500 forintot vettek át letétbe Garai Lászlótól, hogy azzal visszaváltásáért számára Simontornya várát az 1444 óta fennálló zálogból Farkas László polgártársuktól, akit magyarnak tekinthetünk. Ez az ügyleti kapcsolat is emelte a magyar feudális társadalomban a polgárt nagyúri familiárisrá: Garai László 1446/47-ben őt Tolna megye egyik alispánjaként foglalkoztatta. 1456. és 1457. évben Garai László mint nádor több oklevelet állított ki Gárdonyi birtok ügyében, amit V. László király Farkas László budai lakosnak, a Csepel-sziget (1454. és 1456. évek közötti, Garai László által tisztségébe helyezett) ispánjának adott érdemei és anyai zálogadóságok elengedése ellenében.

A válságos 1457. évben a gazdag budai polgár eladósodva halt meg, Gárdonyt így Holtzler Konrád szerezte meg 1457. július 27-én Farkas özvegyétől. Az új birtokos idegen volt, Ausztria pénzügyigazgatásának élén álló főhivatalnok (magister hubarum, Hubmeister). Így lett legalább utólag magyarországi birtoka alapján olyan politikai közösség tagja, amelyből a Hunyadi László elleni per aktív részesei kikerültek. Rangja alapján azonban így sem volt egészen alkalmas erre, mert ez a tisztség nem volt azonos a feudális kincstartóval. Ezek az esetek a városban is lakó feudális úr és a vidéken zálogbirtokszerző Erzsébet párti polgár különféle találkozásait példázzák. Ezekhez hasonlva a nádornak sem derogált kisszerű ügyleteket kötni. Hunyadi László sorsától lelkiismeretében aligha furdalva kihasználta a neveyi tizedperben bekövetkezett egyházi intézkedést és a lefoglaló veszprémi püspöki vikáriustól évi 50 forintért bérbe vette, aminél többet ért és akkor is szedette a tizedet, amidőn az eljáró Orlandus de Bonarlis felszabadította a lefoglalást. Emiatt 1457. május 21-én III. Calixtus pápa elrendelte Garai László egyházi fenyték alá vetését, míg az 50 forintot meg nem adja az esztergomi káptalannak. Már az eddigi esetek is jelzik, hogy Buda mint rezidenciaváros mennyire hozzájárult nagyfeudálisok és gazdag polgárok életformájának, mentalitásának közeledéséhez.²

A politikai erővonalak Zsigmond halála után bonyolultan alakultak. Cillei Hermann leánya, Borbála magyar királyné 1437-ben saját veje ellen fordult, Ulászló trónjelöltsége érdekében. Így átmenetileg Albert fogságában volt Cillei Borbála, majd Lengyelországba menekült. A példa mutatja, hogy Zsigmond oldaláról az *út a lengyel dinasztia*hoz is vezethetett. Erre példa *Guthi Ország Mihály*, aki 1430-ban udvari vitéz, 1433-ban főkamárás, 1435/37-ben kincstartó volt. Az öreg király utolsó napjaiban az Albert párti főemberek elfogatták őt is – a királynéval együtt – mint Ulászló lengyel király hívét. Mályusz Elemér joggal tételezi fel, hogy ha Zsigmond bizalmas munkatársa szembefordult ura utódlási akaratával, annak súlyos belpolitikai okai lehettek. Az Albert párt a Zsigmond reformjait is hatálytalanítani akaró főúri reakciót jelentette, Ország a királyválasztás elvét képviselve szélesebb csoport, sőt a nemesség előtt kívánhatta szabaddá tenni az utat. Mégis 1438/39-ben a kevésbé befolyásos főasztalnokmesteri tisztséget vállalta Ország Mihály, de 1440-ben nyíltan Ulászló párti, kíséző tagja volt a választását hírül vivő rendi követségnek. 1440-től újra kincstartó lett. Ekkor megszilárdulhatott meggyőződése, hogy Zsigmond uralma végén is helyesen orientálódott, intrikált az udvarban. Valószínű, hogy politikai irányultságát segítette kialakítani házassága a Rozgonyi famíliából, alighanem az egyik Rozgonyi István leányával. A lengyel orientációt magyarázza Guthi Ország Mihály birtokgyarapítási iránya is: 1436-ban a már bárónak számító Ország kincstartó két Nyitra vármegyei, volt Stibor-birtokot kapott. Akármilyen motívumok alakították is Ország magatartását, látóköre kiterjedt. I. Ulászló 1440. évi székesfehérvári koronázásán feltűntek a budai polgárok (alkalmasint ellenzéki pártjuk), régi joguk alapján fegyveresen és Magyarország régi zászlaját hordozva. A budai polgárság tehát megoszlott az ellenkirályok között, de a város kétségkívül Ulászlóé lett. Az Ulászló feltétlen híve maradt Ország Mihály figyelme a városlakókra is kiterjedt. Mint főkincstartó 1443. február 1-én Pozsonyban Ulászló királynak terjesztett elő Budán élő zsidók és pénzügyletük tárgyában kiadandó oklevelet, erdélyi feudális úr érdekében.³

A Zsigmond halála utáni magyar történelemmel érdekes párhuzamok bukkannak fel

a cseh történelemben, jóllehet annak életében ellentétes pozíciót foglaltak el a nagy egyházpolitikai kérdésekben. A politikai élet felületén a nemesi csoportok egymással és királyjelöltjeikért folyó harca tűnik szembe, a cseh feudális viszályok (1437–52) korszakhatárai jelentős magyar politikai dátumok is. Habsburg-eljenes, kelyhes (utrakvista, kalixtinus) beállítottságú párt működött az 1437/39. években, amelynek élén *Hynek (Hynek) Ptáček z Pirkštejna* (Pirkstein-i) hadvezér állott. Már 1438-ban felmerült az ifjú lengyel király, *Ulászló cseh ellenkirályként* a Habsburgokkal szemben. De ekkor a csehországi rendek Zsigmond vejét, Albert királyt elismerték uralkodójuknak. Az ígéreteivel és biztosítékaival elégedetlen huszita beállítottságú párt mégis Mělnikben ugyanaznap (május 6-án) *Kázmért, a lengyel király öccsét* választotta ellene. Prágában azonban Albert tudta megkoronáztatni magát, a cseh földön pedig az ő cseh, német és magyar katonái győzelmeskedtek a június 29-én benyomuló lengyeleken. De a trónviszály mélyén társadalmi erők, táji csoportok harca rejlett. A nemesúr Ptáček kelet-csehországi főurak befolyásos csoportja élén állt. A nemesség pedig jelentős, addig az egyház kezén volt mezőgazdasági területtel erősödött. Ptáček szövetségese volt a táborita vezér Stražnich-i Bedřich (Bedřich z Strážnice) és támaszkodni tudtak Tábor városára. Ezáltal Ptáček lerakta az alapokat egy egységes kelyhes front szervezetéhez. A viszálynak egyházpolitikai háttere is volt. A bázeli zsinat és IV. Jenő pápa a török fenyegetéssel is érvelve akarta összebékíteni a cseh pártokat és fegyverszünetet el is ért az ellenkirályok és híveik közt. A katolikus törekvéssel szemben *Jan Rokycana kelyhes érsek*, kiváló szónok és egyházpolitikus egységes huszita vallási programot igyekezett kialakítani. A vallási viszálynak is sajátos vagyoni-hatalmi alapjai voltak. A katolikus egyház elvesztette csehországi birtokainak nagyobb részét, eltörölték az egyházi adókat és szolgáltatásokat, tagadták Csehországnak a pápai kúriától való függését. A kelyhes egyház teljesen a nemesek és polgárok, tehát világiak alárendeltségében volt. Ez hozzájárult a cseh nemesség gazdasági erősödéséhez, még az alsóbb nemesség válsága is megállt egy időre. Az előnyökből érdekes módon a katolikus főnemesek egy része is hasznot húzott, ezek az egyházi birtok „védelme” ürügyén élvezték ilyen földek hasznát. Egyfajta erőegyensúly és öntudatlan érdekközösség vezette a cseh katolikus és huszita urakat Albert király korai halála (1439. október 27.) után, amikor elkerülni igyekeztek egy osztrák–lengyel konfrontációt és rendi alapon osztoztak a tényleges hatalmon. 1440 elején Prágában több héten át tanácskozott az országgyűlés a nyugalom és a pártközi béke kialakításáról. A tárgyalások eredménye egy „békelevél”, amiben inkább a kelyhesek sikerét láthatjuk. Hynek Ptáček z Pirkštejna és társai elérték, hogy eltörölték az uralkodó rendelkezéseit a földbirtokokra vonatkozóan (zálogbavetés, adományozás), amit Albert az ő hátrányukra fordított. Felfüggesztették a túlnyomóan katolikus főurak kezén volt országos birtokhivatal tevékenységét. Garantálták a kompaktáták (a husziták és a bázeli zsinat közti egyezmények az egyházi ügyek rendezéséről) érvényét a cseh országrészekben. Még abban is megállapodtak, hogy törekedni kell Jan Rokycana magister választott prágai érseki tisztségének megerősítésére. A megállapodás 68 névvel zárták le, e személyek megerősítették pecsétjükkel is a békelevelet: egyik oldalról a cseh katolikus és királyi főtisztviselők személyek, mint a dél-cseh Oldřich z Rožmberka (Rosenberka, Rosenberg-i) nagybirtokos, a mérsékelt kelyhes Menhart z Hradce prágai fővárnagy, Pertolt z Lipé cseh királysági udvarnagy, a másik oldalról pedig Ptáček

kelyhes hívei, köztük *Jiřík z Kunštátu a z Poděbrad* úr (a későbbi Poděbrad György király). A békelevél lényegében interregnumot deklarált („ha majd lesz királyunk”, „ha már királyunk lesz”, „mivelhogynincsen királyunk”). Ehhez városok is csatlakoztak. Az 1440. január 29-i okmány végezetül „a közjót, az egységet, az egyetértést, a békét és a keresztény békességet” hangsúlyozta. Akkor még alig sejtették, hogy a pillanatnyinak szánt megállapodás 13 esztendőre szól, hogy az interregnumot csecsemőkirály uralma váltja fel. Az 1440. február 22-én született *Utószülött László* (Ladislaus Postumus) nevében Erzsébet özvegy királyné hasztalan folytatott küzdelmet a kelet-csehországi kelyhes nemességgel. Ennek folytán a békelevél előtti csoportok nem oszlottak fel, a katolikus Oldřich z Rožmberka katolikus és mérsékelt kelyhes nemesi és prágai patrícius erőkre támaszkodott, míg a tábori polgári-közneemesi szövetséghez az északnyugat-csehországi Louny, Žatec és Slaný városok szövetsége húzódott, de igazi erőt ezen az oldalon a kelet-csehországi körzetek egyesülése jelentett. Ez utóbbi 1440 márciusában a čáslavi gyűlésen formálisan is megalakult. Közösen járt el a kelet-csehországiakkal a mladoboleslavi körzet, amelynek egyik kapitánya Poděbrad György volt. Jiří z Poděbrad az 1440-es években emelkedett fel a cseh politikai életben a Kunštát-i (z Kunštátu) urak nemzetségéből, mint a huszita nemesség egyik birtokos tagja. Névadásában előtérbe került az Elba medencéjében fekvő Poděbrady városka. A hatalomnélküliség légüres terében energikusan lépett fel György úr a katolikus uraságok ellen. Felemelkedését egyengette, hogy a huszita vallási egység elképzelése elakadt. 1444-ben, még Ptáček életében a kelyhesek országos gyűlésén hivatalosan elítélték a táboriták radikális cikkelyeit, egyedül Rokycana és hívei tanait nyilvánítva érvényesnek. Rokycana „Értekezés Krisztus teste létezéséről” c. írásában elődként a mérsékelt prédikátor Jacobus de Miza (Jakoubek ze Stříbra) magistert méltatta, aki fellépett az újabb tévelygések ellen (contra errores modernorum). Ilyen körülmények között halt meg abban az évben Ptáček és helyére a fiatal Poděbrad Györgyöt emelték a kelet-csehországi körzetek főkapitányává. Addigra a lengyelek feladták csehországi tervüket, amit a befolyásos Olešnicki Zbigniew püspök kezdetű ellenzett, majd a lengyel nemesség Melsztyn-i Spytek vezette huszita csoportjának 1439-ben kötött konföderációja és főleg ennek a parasztságra kezdődő hatása miatt a mágnások és sok nemes is szembefordultak vele. Miután a lengyel husziták zendülését fegyveres összeütközésben leverték, a mágnások az udvart *kényszerítették a csehországi dinasztikus tervek feladására*. Ezt a tendenciaváltozást betetőzte a csehországi trónkövetelő Kázmér herceg dinasztikus orientálódása: IV. Kázmér lengyel király felesége Habsburg Erzsébet hercegnő volt, Albert és Erzsébet magyar–cseh uralkodópár gyermeke, Utószülött László idősebb nőtestvére.⁴

Visszatérve a lengyel kapcsolatban eltérő magyar fejleményekre, a politikai orientációk sokfélesége szembetűnő, ami nem határolható tájilag úgy körül, mint Csehországban. Pálfordulásokban gazdag pályával „dicsekedhetett” *Alsólindvai* (Lindvai) *Bánfi Pál*, akinek apja Bánfi István katonai vezető volt. Pál maga jobban vagyonosodott azáltal, hogy Katalinnal, Stiborics nyitrai főispán leányával 1436/37 közt kötött házassága útján a nagyatya Stibor vagyona egy részét szerezte meg. Már lovászmester volt, amikor a benne bízó Zsigmond halála után le kellett mondania az általa viselt méltóságokról. Jóllehet Lindvai Bánfi Pál is mint kísérő részt vett az Ulászló meghívására választott követségben, az Ulászló-párt éppoly kevésbé bízható benne, mint az Albert (és utódai)-párt, mivel

csak 1444-ben lett asztalnokmester. Sérelméből keserű és negatív tapasztalatot vont le, ezután nem az egyenes politikai utat, hanem az intrika módszerét választotta. Talán amiatt is irigykedett és volt sértett, hogy a mesés Stibor-vagyon szertefoszlott, más is kapott belőle.⁵

A Zsigmond király halála utáni politikai eseményekben jelentős szerepet kapott a ragusai származású *Thallóczi Máté (Matkó)*, aki már Zsigmond alatt fontos délvidéki tisztségeket nyert (1435: szlavón bán és kevei ispán, 1436: horvát bán) és ezeket a fordulatok alatt is haláláig (1444) megőrizte. De 1440-ben veszélyben forgott pályafutása, mivel az Ulászló-párt vezető alakja lett, a lengyel jelölte meghívó rendi követségben részt vett és mégis elég sokoldalú és bátor volt ahhoz, hogy visszatérve, Komáromban felkeresse Erzsébet királynét és ott a török veszéllyel indokolja uralkodóválasztását. Ekkor azonban az uralkodónő Ó-Szőnyben Marczali Imre Ulászló-párti asztalnokmesterrel együtt elfogatta és Sopronban börtönbe záratta őket még április 11-e előtt. Ez a nyugati város ugyanis a királynő befolyása alatt állt, az élére helyezett Cillei Ulrik helyett egyik embere, familiárisa Fladnitzer (Fladnitz) Kristóf volt benne városkapitány. Rangjának megfelelően Thallóczi Matkó bán magánházhhoz került őrzésre, Seres Tamás soproni litterátushoz, az Ikva hídjától az Ezüst utca felé a hetedik házba. Seres azonban egy borbély segítségével hamarosan megszöktette a horvát–szlavón bánt, mire a Győrben levő Erzsébet hűtlenség címén május 27-én elrendelte vagyonvesztését. Seresnek menekülnie kellett a városból, amivel az Ulászló-párt városi pozíciója meggyengült. Pedig Seres Tamás, aki a külső tanács tagjának, Seres Jánosnak fia volt és maga városa ügyeiben sok helyen járt, nem volt tapasztalat és körültekintés híján levő ember. Elkobzott vagyonát Cillei Ulrik királynői főember kancellárja és marsallja, két német nemes kapta. Ez is sejteti Cillei fejedelmi pozícióját. A soproni kapitány irányító szerepben volt, a bíró és esküdtek előtt emlegették, együtt végezték a bebörtönzést. 1440. december 29-én és 1441. március 4-én Fladnitz Kristóf már volt városkapitányként állított ki nyugtát, hangsúlyozva, hogy ura, Cillei Ulrik gróf nevében jár el. Sopron zálogként III. Frigyes császár kezére jutott (1441. február – 1463), és az tanácsosát, Ebersdorfi Zsigmondot tette városkapitánynak (1441). Jegyezzük meg itt, hogy a város vízválasztó lett a Habsburg- és az Ulászló-párt között. Így még kisebb helyi viszályokból is következtetéseket vonhatunk le az országos csoportosulásokra. A pártok körvonalait sejteti, hogy 1440. január 17-én Sárvárról fordul Kani-zsai László özvegye Garai László macsói bánhoz, lépjen közbe a királynőnél, nehogy a soproni polgároknak bajuk essék amiatt, mert – szerinte jogosan – felakasztották Farkas László soproni harmincados ott működő familiárisait. A harmincados ugyanis panaszt emelt a királynőnél. Bizalmi embere volt, akit Erzsébet 1439. augusztus 15-én és 1440. március 19-én a maga budai városbírájának (iudex civitatis) tekintett azontúl, hogy már az első esetben harmincadispán volt. Ezzel indult el az eredetileg városi pályán mozgó férfiú (az 1437/38. évi ciklus budai főbírája Tirnauer László néven, ahogyan származási helyéről a német patríciusok nevezték és a viharos 1439/40. évi ciklusban a szorult helyzetbe került német patríciusok alkalmas magyar bírása Farkas László néven) a feudális pályán, amit az 1453 körüli 'egregius' jelző, hatalmaskodásban részvétel, a már tárgyalt Csepel-szigeti ispánság mutat. De ehhez az Erzsébet-párt nyugatra szorulása is hozzájárult. 1440. január 29-én pedig Fraknoi Pál gróf özvegye bizonyítja, hogy Sopron város közön-

sége teljes joggal ítélte halálra Farkas László familiárisait (diner), Görgen von Eyslbürg (Eyslbürgi György) és Tolt Janken (Tott Jakab) ugyanis raboltak, a grófnénak is sok kárt tettek, a sárváriak és a szigetiek (Vas vármegye) tetten érték őket. Sopron városa tehát összefonódott az Erzsébet királynő körüli úri csoporttal és ez átöröklődött a későbbi (Ulászló utáni) politikai helyzetre is. 1446. november 21-én Hunyadi János kormányzóknak Szarvok vára melletti haditáborából kellett nyomatékkal kérnie Sopron városi vezetőitől embereinek szabadon bocsátását, akiket elfogtak, fogva tartanak, noha ígérték hadinépe akadálytalan mozgását. Ha familiárisát vagy hozzá tartozó másokat akadályozzák, a bosszú nem marad el. 1451. november 8-án a kormányzó azért fordult a soproni polgárokhoz, hogy ellenkezés nélkül engedjék a felhatalmazott pozsonyi polgároknak a soproni harmincadjövendelelem beszédését. Hunyadi két politikai érvet is hangoztatott. Kiemelte, hogy Sopron Magyarország része (speciale membrum huius regni Hungarie). Másrészt emlékeztetükbe idézte, hogy a harmincadnak a királyi kincstárba kell jutnia az ország védelmezésére és őrzésére. A kormányzó nem egyszerűen a polgárok öntudatára apellált így, hanem a rendek befolyása alól Sopront kivonni akaróknak burkoltan üzent. Meg is értették és 1452. szeptember 16-án a bécsújhelyi császári tanácsosok és ügyvivők hagyták meg a soproni tanácsnak, Hunyadi János kormányzó (gubernator) ellenkező intézkedésével nem törődve, a soproni harmincad ügyében továbbra is Giskrát támogassák. A kör azal zárul be, hogy ez idő tájt a kormányzó pénzügyei intézésében olyan familiárisokra támaszkodott, akiket Thallóczy Matkó bántól örökölt át. Ilyen volt Dóczi Mihály a kamara haszna és az adó beszédése ellenőrzésében. Thallóczy, majd (1450) Hunyadi kincstartója volt Padovai Bernellys Péter fia János (Johannespetri, Soampero). Ez az olasz személy egyben több sókamara ispánja is volt. 1440-ben Thallóczy, 1450-ben Hunyadi embere volt a firenzei származású Odoardus, Pape és Angello Manini sókamarás. Ezt a három testvért a kormányzó nemessé is emelte. Ezek a személyi kapcsolatok tehát átvezettek a Thallóczy–Cillei ellentétből a Cillei–Hunyadi ellentétbe és Garai is, Giskra is a háttérben volt.⁶

Nem játszott egyöntetű szerepet a 15. század közepének eseményeiben a *Rozgonyi család*. Ez a familia háztulajdona elhelyezkedésénél fogva is közel állt a királyi udvarhoz: Zsigmond Friss palotája zárta le a Szent Zsigmond teret (mai Szent György tér), ami mellett volt a házuk. A nevezett palotával szemben a Szent János (mai Színház) utca keleti oldalán levő sarokházat a Rozgonyi család 1439-ben kapta Albert királytól. Politikai megoszlásuk ez idő tájt következett be. Egyik águkról határozottan állíthatjuk, hogy Zsigmond híveiből egyenes vonalon vagy ingadozással eljutottak a lengyel Ulászló támogatásáig. Ennek az ágnak feje volt Rozgonyi Simon (országbíró 1409–14), akinek három fia volt: György (1421–39 pozsonyi kapitány, 1430-tól pozsonyi ispán, 1439-ben Nagyszombat kapitánya, a lengyel jelölés egyik szószólója, 1441-től Ulászló országbírája), István (1430-tól pozsonyi ispán, aki jól elválasztható személy Rozgonyi László fia István temesi ispántól, az utóbbinak volt felesége a törökök ellen dunai gályát vezénylő Szentgyörgyi Cecília; a két István ispán 1435-ben egymás mellett szerepel egy oklevélben az országnagyok között; az északi István 1438-ban Albert híve, három sikeres ütközetet vív Kázmér lengyel herceg erőivel a Szepesség védelmében) és Simon (1429–40 veszprémi püspök, 1440–44 egri püspök és Ulászló kancellárja). Simon a leghévesebb Ulászló-párti volt, a főpap-hadvezér típusa, aki a Szepességtől kísérve urát, Budát és Győrt csapataival

szerezte meg Ulászlónak, a német—cseh had kapitányát, Cillei Ulrikot elfogta. Ezeket az érdemeket bőségesen ecseteli I. Ulászló adománylevele 1440. október 28-án, amikor is Rozgonyi Simon, István, György testvéreknek Budán az Olasz utcában (in vico Italicorum) fekvő nagy kőházat (a mai Országház utca közepének keleti oldalán, ahonnan a Rozgonyiak farkasszemet nézhettek a Garaiakkal) ad, amely addig Brankovics György rác deszpotáé volt, de hűtlensége miatt elvesztette. Az adománylevelél István és családja Erzsébet királynétól Pozsonyban körülzárását és harca folytatását is kiemeli. Így bukkan fel Rozgonyi Sebestyén, a pozsonyi ispán fia, majdani bátor Hunyadi-párti személyiség. De az oklevél kiállításakor még nem tudhatták, hogy 1440/41 során Rozgonyi Simon országbíró fiai István és György átmenetileg László gyermekkirály pártjára térnek és Pozsony várát megnyitják Erzsébet királynőnek. Megengedhették maguknak az ingadozást is, mert az ilyen területi hatalmasságoknál volt az igazi, tartós erő, *a trónvetélytársak rájuk voltak utalva, sőt király nélkül is érvényesültek*. Királyát és püspök testvérét túlélve Rozgonyi György a rendi hatalom képviselője, mint országbíró 1444. szeptember 5-én Budán járt el hivatalból, majd együtt lépett fel Pelsőczy Bebek Imrével, a felső-magyarországi részek kapitányával és a Giskrát képviselő Dobrai Berczal Miklóssal, az 1445. július 8-án ülésező felső-magyarországi közgyűlésen, a nemességgel és városi küldöttekkel, pontokat fogalmazva meg a legutóbbi pesti országgyűlés végzeményeinek végrehajtására. Július 23-án Zsófia lengyel királyné intézett politikai tartalmú levelet elsősorban hármójukhoz, de Kassa város tanácsa és más országos méltóságok is a címzettek. De a Rozgonyi családnak voltak más orientációjú tagjai is. Később kapcsolódtak a politikai életbe és csak részben élték át az előbbieknél problémáit egy másik Rozgonyi ágon a János, Rajnald (Reginald), Osvát testvérek. János 1435—37-ben tárnokmester volt már; Rajnald ugyan az Ulászló meghívására választott rendi követek főúri kísérfője volt, Erzsébet-párti volta miatt állítólag börtönt szenvedett s csak 1442-ben tért át Ulászló hűségére. Ehhez a csoporthoz kapcsolhatjuk a Rozgonyiaknak azt a budai házát, amely a Mindenszentek utcájában annak névadó kápolnája közelében (in platea Omnium sanctorum prope capellam eorundem Omnium sanctorum; a mai Uri utca 43—45. számú házak, az utca keleti oldalán) a csanádi püspök házával szemben feküdt, ahogyan 1449. július 21-én említi oklevél. Ez volt Rozgonyi Rajnaldé. (Szomszédságban volt tehát Garai Lászlóval!) Az említett Rozgonyiak egymás ellen acsarkodtak magánügyekben, harcoltak közügyekben. A legutóbb említett házban tarthatta fogságban Rozgonyi Rajnald 1449-ben Rozgonyi Györgynek azokat a jobbágyait, akiket az utóbbinak szentfalvai birtokán hatalmaskodva elfogott és Buda várába hurcolt. Igaz, hogy más famíliabeli birtokigénylőkkel szemben össze is fogtak (1451-ben Rozgonyi György és János tiltakozása Garai László nádor előtt egy határjárás ügyében), de 1454-ben is per folyt a Rozgonyiak között fogott bírák útján. Az évben a familia a Pest vármegyei Gubacs birtokkal és pusztával gyarapodott.⁷

Magas egyházi és országos tisztsége ellenére a Hunyadi-párthoz húzott *Zredna-i Vitéz János* (1408?—72), köznemesi származású humanista, levél- és beszéd-író. Érdekes módon — s ez a szakszerűség szempontjának előretörését mutatja — minden új uralkodó alatt előre tudott lépni a hivatali és egyházi pályán: 1433. kancelláriai jegyző, 1437—53. kancelláriai protonotárius, 1441—45. zágrábi örkanonok, 1443—45. váradi prépost, 1445-től váradi püspök volt. 1444-ig királyi titkár, 1445-től Hunyadi János titkára, 1453-tól tit-

kos kancellár. Ez a politikai koncepcióval bíró államférfi lett Hunyadi László és Mátyás nevelője. De mint hivatali szakemberre V. László is támaszkodhatott rá. Közreműködött 1453. február 3-án és 6-án V. László király erdélyi szász kiváltságokat és brassói kereskedői okleveleket megerősítő pozsonyi akaratnyilvánításában, 1454. október 4-én a király erdélyi szász egyházi ügyet szabályozó prágai döntésében. Az év december 19-én a püspöktitkár-kancellár királyi küldöttként kereste fel a Péterváradon tárgyaló főpapokat, országbárákat, nemeseket. 1456. április 10-én a király János váradi püspök mint kancellár előterjesztésére támaszkodott egy kényes gazdasági természetű ügyben. Az uralkodó, a budai, pozsonyi, oroszvári, szakolcai, újvári és szenicei harmincadvámokat és kirendeltségeiket, amelyeket addig 4 évig pozsonyiai béreltek, újabb 2 évre nekik adta bérbe, mivel adósuk volt. A király egyben a vámjvedelem csökkenését látva, hivatkozva főpapjai, bárói és tanácsadói tanácsára és tárgyalására, érvényteleníti a mentességeket magyar-, cseh- és morvaországi lakosok, köztük budai polgárok és kereskedők rovására. Viszont az Itáliából és felső részekből jövő szárazföldi és vízi kereskedők a budai harmincadosoknak róják le odaviendő áruik után kötelezettségeiket. Az „ez a mi városunk Buda”, „ebben a mi Buda városunkban” fogalmazás talán Vitéz János stílusérzékét, a király Pozsonytól valamelyest Buda felé hajlításának célját mutatja. Hivatali és országgyűlési feladatok nem egyszer vonták Vitézt Budára, ami nem okozhatott neki szállásgondot, hiszen a nagyváradi káptalanuk már akkor lehetett háza a Mindszent utcában.⁸

Az Ulászló királysága alatt nehezen tömörült erők a várnai vereség után szétváltak. A rendek és az oligarchák kormányzata versengett egymással. Az *országtanács* nem csupán főurakból állt, mint Zsigmond király elfogatásakor a századfordulón, hanem részt vett benne a köznemesség. Kettőskeresztes pecsétjének körirata fejezi ki ezt: sigillum prelatorum, baronum et nobilium regni Hungarie. De ez a keret nem fékezte a politikai ellentéteket. Cillei katonai vezetőembere, Vitovec János 1445/46 során fegyveresen terjeszkedett a Délvidéken a Thallóczyak rovására. Hatalmi cél megnyilvánulása volt a Cillei–Újlaki szerződés 1446. január 6-án. A politikailag közbeesők szerepe gyengült: Pálóczi Simon főlovászmester alighanem a várnai csatában vesztette életét, unokatestvére Pálóczi László, aki már 1430-ban országbíró volt, 1445-ben ajtónállómesterként szerepel. A nagyúri liga ellen a szembenállók fegyverre szorultak: *Hunyadi János* megyei nemesektől támogatva sikeres hadjáratot indított Cillei mint békebontó ellen, vereséget mért Vitovecre. Ezzel emelkedett a hatalomban, már egy 1446. március 23-i oklevélben kormányzói címmel élt Hunyadi. Június 5-én az országgyűlés valóban kormányzóvá választotta őt, ezt Rozgonyi György is támogatta. Június 15-én Hédervári Lőrinc nádor pesti tartózkodását úgy írják körül, hogy az ország jó állapotát reformáló rendi gyűlésen van (in presenti conventione prelatorum, baronum et regnicolarum in civitate Pestiensis pro reformando bono statu regni celebrata). Június 23-án egy budai perrel kapcsolatban hangsúlyozzák az országgyűlés reformáló, békeszerző jellegét a rendek (in conventione nostra generalis pro reformando pacifico statu regni in civitate Pestiensis celebrata). A kormányzás politikai tartalmát jelzi Hunyadi kormányzó július 2-i pesti kiadványa, aki egy Buda várostól a szentlőrinci pálos kolostornak átutalandó összeg ügyében hangsúlyozza Ulászló királynak Hédervári által is megerősített oklevele érvényességét. A Habsburg-pártiak érezték sérelmesnek, zsarnokinak a kormányzó vonalvezetését, egyáltalán erélyét,

ami az Enea Silvio Piccolomini bíboros által megfogalmazott kormányzói vasvesszős kormányzásban fejeződött ki (regni gubernator . . . prouinciam . . . in virga ferrea gubernauit). Igaz, hogy Hunyadi szélesre fogta fel megbízatásából adódó kötelezettségeit és jogait, pl. a koldulórendek belső szervezeti kérdéseibe is belenyúlt az obszerváns reform pártolásával, sőt a királyi főkegyúri jog biztosítása érdekében tiltakozásokat küldött Rómába – igaz, hogy az utóbbiakban a tanács egyetértésével járt el. Kormányzósága birtoklásokra új adományt tett – igazi királyhelyettesként járt tehát el. Az országtanács 1447 júniusban megbízta Ország Mihályt és Szentmiklósi Pongrácot, fegyverrel is védjék meg Pozsony kereskedőit a jogtalan vámokat kivető keszői várnagy ellen. De a kormányzat nem volt gondtalan. Az 1447 szeptemberi budai országgyűlés jelenlevő nemesei túltették magukat egyes vármegyék távollétén s meg sem emlékeztek a jelenlevő városokról, ezek nélkül tekintették magukat az ország teste és az országlakosok azonossága képviselőinek (totum corpus ac idemptitatem regnicolarum). Nem volt kedvező előjel, hogy az országgyűlés a júliusban elhunyt Hédervári nádor helyére Garai Lászlót választotta – igaz, hogy Buda várát, amelyet atyja után Hédervári Imre hatalmában tartott, nem a nádornak, hanem a kormányzónak adotta. Az átadásról Hunyadi és az országgyűlés résztvevői nyugtát állítottak ki. Amikor ezzel kárpótolni igyekeztek a kormányzót a neki nem kedvező nádorváltás miatt, aligha gondoltak arra, hogy a néhányhónapos fiúi várbirtoklás tudomásul vétele milyen végzetessé lesz Hunyadi halála után. Egyelőre ő a központi hatalmat képviselte, a fővárost is kezében tartotta. 1448/49-ben a budai várnagy Szepesi László Bihar vármegyei nemes volt, aki 1440-ben Budán mint háztulajdonos szerepel (domum seu fundum curie Ladislai de Scepus), tehát a polgárság is ismerte. 1447-ben Hunyadi egy vásártartási engedélyt Szepesi előterjesztésére bocsátott ki, tehát gazdasági érzelme is lehetett. A kormányzó és Buda jó viszonyát jelzi, hogy 1448. december 30-án, amikor biztossá vált, hogy Brankovics György szerb deszpota fogságából kiszabadulva a kormányzó Magyarországra érkezett, Buda városi tanácsa lelkes levélben értesítette a pozsonyi tanácsot „erről az örvendetes újdonságról”. A levélből a polgárok öröme árad, mihelyt megtudták, hogy a hír „kétségtelenül, igazán” való: Hunyadi Szegeden van teljesen épen. A budai tanács nem egyszerűen az ország védőjét, hanem a városok különleges védelmezőjét látta Hunyadiában: „Azt tartottuk, meg kell örvendeztetnünk barátságok lelkét ezzel a jó hírrel, a mi védőnk és az egész ország oltalmazója kiszabadulásáról. Hadd örüljete, adjatok hálát ti is velünk.” A rossz latinságú levél polgárok fogalmazványa lehet. Ebből az örömből egyelőre az 1433-ban született Hunyadi László kimaradt: 1448-ban túszként került Brankovics György kezére Szendrő várába, ahonnan csak 1450 közepén szabadult. Akik ezt tudták, apja szabadulása feletti túlradó örömükbe az ő áldozata iránti megbecsülést is belefoglalhatták. Az ifjú tekintélyben gyarapodva tért tehát vissza. Az apa hatalma is tetőpontjára emelkedett. Amikor országos ügyek miatt nem ment Rómába a szentévre, V. Miklós pápa enélkül is megadta neki, feleségének és fiainak a római zarándokok bűnbocsánatát, ha csak Nagyvárad egyházához mennek. Ekkor (1450. április 12.) még csak remélte idősebb fia hazatértét Hunyadi. Ugyanaznap kapott felmentést Hunyadi és a fogolytárs bárók a Brankovicsnak, fogsága idején tett ígéreték alól. Egy aznapi pápai döntés pedig egy olyan erdélyi obszerváns kolostor látogatóinak adott bűnbocsánatot, amelyet Hunyadi alapított. Mindhárom oklevélben a pápa kormány-

zónak (gubernator generalis totius regni Hungariae, gubernator regni Hungariae) tekintette Hunyadi. Kapisztrán János egy 1452. január 10-i csehországi levelében ugyancsak tisztelettel emlegette Hunyadi (altus Dominus Johannes gubernator Regni Ungarorum). A magyar–szerb közeledés abban fejeződött ki, hogy Brankovics deszpota megosztotta magyarországi birtokait és várait: 1451-ben kezében tartotta a délebbre esőket (Kölpény, Szávaszentdemeter, Zalánkemén, Zimony, Becse, Becskerek, Érdsomlyó és Világosvár), míg mások (Munkács, Szatmárnémeti, Nagybánya, Debrecen és Böszörmény) „jelenleg bizonyos helyes okból János kormányzó úrnak és fiainak birtokában vannak”. A fiak (elsősorban a felcseperedett László) tehát kezdenek apjuk mellé felzárkózni. De politikai ambícióknak, helyettesi vagy utódlási igénynek nincsen nyoma. Bármennyire elnyúlt ugyanis a kormányzóság (1451. évi levelében: Johannes de Hwnyad ut regni Hungarie gubernator), mégis ideiglenesnek látszott. A kormányzó és az előkelőbb urak közti ellentétek nem múltak el, ezt a polgárság is érezhette. Pozsonyi küldöttek 1450. március 21-én írták Budáról városukba, hogy a nemesek közössége (die gemain der edlleut) megállapodott abban és erről a megyékbe levelet küldenek szét, hogy pünkösdkor minden egyes nemes, gazdag és szegény fegyveresen jelenjék meg Rákoson. Ugyanebben megállapodtak az urak (die hern), de ellenére van a gubernatornak.⁹

Mialatt a magyarországi *kormányzói hatalom* hanyatlóban volt, az *intézmény kialakult Csehországban*. Ez lényegében azzal dőlt el, hogy a fiatal Jiří z Poděbrad kelyhes nemesúr 1448 szeptemberében megszerezte az uralmat Prága város felett. Ezzel az elsőbbséghez és a központi hatalomhoz jutott el, felülemelkedve a kelet-cseh partikuláris érdekeken. A vezető katolikus hatalmasságok ellenálltak. Poděbrad György és Oldřich z Rožmberka harcai 1450-ig húzódtak el. Eközben Poděbrad György sikeresen támaszkodott a Jan z Rokycana magiszter vezette kelyhes egyházra, amely a kompaktátákra hivatkozhatott. Mint a nemesi-polgári szövetség kifejezője ez az egyház védte a feudális érdekeket és nyugalomban tudta tartani a városi népet, mivel kis reformokat valóban egyengedett. Ezt a mérsékelt huszitizmust akarta kompromittálni és a kormányzatnak a katolikusok körében nehézséget okozni a római egyház (terjesztve Enea Silvio sienai püspök levelét Carvayal János bíboroshoz 1451 őszéről, amelyben Poděbrad Györggyel a táboritákról vitatkozott). Ilyen akciók nem értek célt és 1451-ben már régensnek tekintették Poděbrad Györgyöt Utószülött László kiskorúsága alatt. Önmagát kormányzónak tekintette és az ellenállást minden irányban megtörte. Frigyes császár megerősítette *Poděbradot az ország kormányzójaként*, ami jogilag is lehetővé tette a cseh országgyűlésnek (sněm), hogy 1452 áprilisában Györgyöt kétévi időtartamra e tisztségbe iktassa. Mellette 11 tagú tanács működött és ez az országkormányzói hatalom csaknem királyi volt, kiterjedt a királyi jövedelmek felhasználására is. Címhasználatával a külföld felé is élt (Körmöcbánya városához 1452-ben írt levelében Georgius de Cunstat et de Podiěbrad Regni Bohemiae Gubernator). A kormányzó hatalma alá vetette magát önként Tábor városa (1452), amiről oklevelet állítottak ki. Ezzel egyben a táborita egyházat felforgatták és nőtt Rokycana befolyása – de a táboriták egy része a Chelčický Péter-féle földalatti csehtestvéri egyházba húzódott. Mégis óriási jelentősége volt annak, hogy a kelyhes egyház Rómától független volt, 1452-től egységes huszita egyház, saját konzisztóriummal, élén Jan Rokycana érsekkel. A pozícióit védeni, sőt kiterjeszteni akaró katolikus egyház

főleg Morvaországra támaszkodhatott, ahol az olomouci püspök hatalma, a brnoi, znojmoi, olomouci katolikus polgárság hithűsége és Johannes de Capistrano (Kapisztrán János) működése erős volt. Ez csak alátámasztotta Poděbrad György cseh tömegbázisát, s 1453-ban kormányzóságát további 6 évre meghosszabbították. Akkor sem kellett feladnia tisztét és hatalmát, midőn Ladislaus Postumus a királyi uralmat átvette (1453–57), országhelyettesként mellette maradt. (Talán ez is hatott arra, hogy Hunyadi Jánost is gyakran emlegették akkortájt így.) Erre a katolikus cseh királynak szüksége is volt a csehek kelyhes többsége miatt. Csak Poděbrad Györgynek volt annyi ereje, hogy a központi hatalmat erősítse: a királyi (korona) tulajdont helyreállította a királyi városokra és az alsóbb nemességre támaszkodva az 1453. és 1454. évi országgyűléseken, a körzetek belső békéjét biztosította az 1454. évi Landfriede-k által. A király és a kormányzó összehangolt hatalmát egyengette a katolikus cseh humanista, Prokop z Rabštejna (kancellár 1453 óta). De maga György gubernator is referált ügyeket a királynak, pl. két oklevél 1454. július 21-én így keletkezett, amivel az uralkodó a katolikus Brno polgárainak kedvezett – előtűk is nőhetett Poděbrad megbecsülése. A cseh korona egyéb területeinek polgársága is ügyelt Poděbraddal való jó kapcsolataira: Bereit görlitzi városi írnok 1457. március 22-től 24-ig együtt haladt vele Prágától Német-Bródig. Így alakult Csehországban a tényleges hatalom, mígnem Utószülött László a prágai székesegyházban sírhelyet kapott. A kormányzónak jó városi ismeretei és kapcsolatai voltak. Prága-óvárosi háza (a mai Řetežová ul. 222. szám) volt ennek központja. A Kunštáti és Poděbrady-i uraknak a mai városszint alatti termei lehettek Hunyadi Mátyás őrizetének helye. A prágai zsidókkal is jó kapcsolatban állt György úr. Cunstati és Podjebradi György mint a cseh királyság kormányzója levelet írt Prágából 1457. december 26-án Brandisi Giskra János Sáros vármegyei főispánnak arról, hogy *a cseh királyság reája szállott*. A cseh állam élén Jiří z Poděbrad mint szabályosan választott király 1458. március 2. óta állt, huszitaként a katolikus európai államszisztemben. Ehhez meg kellett nyernie a katolikus nagybirtokos Jan z Rožmberka és Zdeněk ze Šternberka hozzájárulását, akik így kerülhették el, hogy vissza kelljen adniok a „megörzött” katolikus egyházi birtokokat. Šternberk kiáltotta ki a tárgyalások végén: „Legyen a kormányzó úr a mi királyunk!” De a kis- és középnemesség, a városok többségének akarata is hatott ebben a nagyurakra, így érthették el az egyhangúságot. Végül így kerülhetett a huszita király sírja a prágai székesegyház katolikus királysírjai közé.¹⁰

Az első pillantásra azt hihetnők, hogy a magyar és cseh kormányzati fejlemények véletlenszerűek, a dinasztia belüli személyi sorsokból és helyzetekből következtek (a férfi királyok váratlan halála, a gyermekkirály viszontagságai). Ha azonban arra gondolunk, hogy a vetélkedő osztrák és lengyel dinasztia idegenek voltak mind cseh, mind magyar földön, egy rendi jellegű függetlenség keresése sem zárható ki a kormányzói intézmény párhuzamos létrejöttéből. Ezt a megfontolást támogatja a korabeli *Skandinávia külpolitikai és kormányzati helyzetének* bevonása. Ott találkozhatunk a kormányzói intézménnyel és azzal, hogy ez lépcső lehet a királyi méltóság eléréséhez. Igaz, hogy ez a jelenség Svédországban már évszázadokkal előbb, belpolitikai szférában felbukkant. A 13. század derekának kiemelkedő személyisége volt Birger Jarl, a beteg király helyett régens, hadvezető, helytartó a Folkungok családjából, akinek nevéhez fűződik Stockholm város alapítása. Az ő tényleges kormányzása 1250–66. évekre esett. Fia, Magnus Birgersson Ladulás már

király volt (1275–90; Magnus, Dei gracia Sweuorum Gotorumque rex, 1284. május 18-i oklevelén). Bár a belső rend biztosítása, a kancellária fejlődése és Gotland meghódítása fűződik nevéhez, még halálában is a politikai előd emléke fűződött hozzá, a koporsón körülfutó sírfelirata ezt határozottan mutatja (Magnus suecorum gothorumque rex Birgeri ducis prefatorum regnorum gubernatoris filius). Itt már a kormányzó (gubernator) intézménye bukkan fel politikai hagyomány értékével. De továbbra is csak régensség működött, pl. gyámság okából, mint Torgile Knutsson (1290–98), Birger Magnusson uralma első szakaszában. A helyzet akkor változhatott meg, amikor rendi intézmények épültek ki és ezek valamiféle feudális nemzeti ideológiát fejeztek ki. Ennek gyökerei Svédország belső fejlődésébe és külső, változott helyzetébe nyúltak. II. Magnus Eriksson Smek (élt 1316–74, uralkodott 1319–65) uralma elején kora miatt természetes a régensi működés. Megkísérelte Norvégia és Svédország együttes kormányzását, a svéd nemesség politikai ellenőrzését. De saját családján belül rendült meg királyi tekintélye, fia XII. Erik letette a királyt (1356–59). A nemesség igyekezett a válságot kihasználni jogai bővítésére, kiszélesíteni az urak gyűlését, sőt 1359-ben a Kalmarban tartott gyűlés kereskedő polgár és szabadparaszt küldöttekkel már olyan rendi országgyűlés (riksdag) csírájának tekinthető, amelyre Svédországban négy birodalmi rend volt meghíva. Egyelőre a svéd állam tovább gyengült, 1360-ban a déli körzeteket megkaparintotta Valdemár dán király. A svéd királyi tanács 1363-ban letette a kudarcot vallott Magnust, az állam megosztott Hákon királyfi (1362–71) és egy idegen trónkövetelő, Mecklenburgi Albrecht (1363–89) között. A törvényes uralkodó hatalma két év múltán elenyészett. Skandinávia éppenúgy dinasztikus alakulatokba szerveződött, ahogyan a Duna völgye, csupán a vezetés körül folyt harc uralkodók, dinasztikák közt. Margit királynő (1389–1412) és XIII. Pomerániai Erik (1396–1439) képviselt két lehetőséget Svédország számára. Margit a kalmari unióban (1397) Norvégiát, Svédországot és Dániát egyesítette laza keretben, amely elvileg biztosította az egyes országok alkotmányos és jogi életének önállóságát, mégis közelítve azokat egymáshoz. A *svéd sérelmek az idegen királytól és a pápaságtól* fejeződtek ki az egyházi és szimbolikus megfogalmazásokban. Az előbb växjöi püspök, majd uppsalai érsek Nicolaus Ragwaldi a bázeli zsinaton a reformok mellett állt, ott 1434. november 12-én tartott beszédében a gótok eredetére utalva azt az igényt hangoztatta, hogy a skandináv királyságoknak az első, de legalább a második helyet biztosítsák, a gótok svéd eredetét vallva Jordanes elbeszélése alapján, hogy azok egykor Scandza szigetéről vándoroltak el. Ezt a svéd kortársak olyan büszke meggyőződése sugallta, hogy két svéd tartomány (Öster- és Västergotland) volt a keleti és nyugati gótok eredeti lakóhelye. Annál fájóbbnak érezték, hogy ilyen ősi országban dán tisztségviselők nyomják el a szabadparasztokat, teszik adókkal elviselhetetlenné az idegen uralmat. Ez a réteg mozgolódott az 1430-as években, gazdasági és társadalmi feszültségek közepette, de politikai jelleggel a dán, illetve az északnémet uralom ellen. 1434-ben a svéd bányakörzetben tört ki felkelés, amelynek élén Engelbrekt Engelbrektsson (1400 körül–1436) dalekarliai férfiú állott. A mozgalom sodrában már kétségkívül működött a svéd birodalmi gyűlés (riksdag) Arbogában 1435 elején, ahol püspökök, főpapok, lovagok, kereskedő városi emberek és parasztok vettek részt, majd az év nyarán Uppsalában gyűlt össze a négy rend. A mozgalom Pomerániai Erik helytartóit elűzte és Engelbrekt állami-katonai méltóságot kapott: *birodalmi kapi-*

tánná (rikshövitsman) választották. Ez már a függetlenségi vagy éppen feudális nemzeti kormányzóság egy formája volt, olyan cím, amelynek párhuzamos közép-európai mozgalmakban is volt példája. Bár vezetői működésének második évében Engelbreket egy főnemes meggyilkolta, a mozgalom eredménye nem volt megsemmisíthető: Karl Knutsson viselte 1436/38. években a birodalmi kapitány címét és 1440-ig nem adta ki kezéből a hatalmat. De az önállósulási és rendi tendenciát kifejezte az 1439/1528 közt használt svéd birodalmi körpecsét is, amely Szent Erik királyt ábrázolta páncélban, koronás sisakkal, lándzsára tűzött zászlóval, háromkoronás címerpajzzsal, a körirat szerint ez Svédország pecsétje, a szent pedig a svédek, gótok királya. Ez az államszimbólum szentesítette Karl Knutsson kormányzatát, 1438 óta már *birodalmi előljáró* (riksföreståndare) címmel. Ez már azt a rendszert jelzi, hogyan kívántak svéd államvezetőt állítani a kalmari unió idegen királyai ellenében. A kudarcot vallott Erik unokaöccse, Bajorországi Kristóf dán–norvég uralkodó megszerezte Svédországot (király 1440–48) és folytatta a parasztság elnyomását. Ennek svéd visszahatása időben már megközelítette a magyar és cseh kormányzóságot és megcsillantotta a reményt (az idegen dinasztiának a veszélyt) kormányzóságból kinövő helyi dinasztiára. A kalmari unió alakulásával elégedetlen svédek 1448-ban *saját királyt választottak*, Karl Knutsson rangemelkedésének ez a szakasza 1457-ig tartott. Kis ezüstpénzeket (örtug) veretett svéd (Stockholm) és finn (Åbo) országában. Az unió ellencsapását I. Keresztély dán–norvég király mérte ellenfelére (mint svéd uralkodó 1457–64), aki az Oldenburg-házat alapította és átmenetileg sikerült megszállnia Svédországot. Mint oldenburgi gróf és schleswig-holsteini örökös nő gyermekét németnek látta s küzdött ellene a svéd függetlenségi-rendi mozgalom. Merő véletlen, hogy Keresztély abban az évben tört Svédországra, midőn Hunyadi László vérpadra került. Az viszont párhuzamos, hogy ezáltal az idegen dinasztiák egyaránt megmutatták a hatalomhoz erőszak útján is ragaszkodásukat. Ez ellen a fejlemény ellen újra fellépett Karl Knutsson (király 1464–70) és tulajdonképpen három hatalom élt egymás mellett, mivel a vetélytárs Karl Knutsson és Keresztély királyokon kívül önálló hatalmat gyakorolt Johannes Benedicti uppsalai érsek. Az idegen és az egyházi hatalom ellenében a svéd – szélesen felfogott – rendi erők kerekedtek felül és önállóan tárgyaltak. 1464. augusztusában Károly királyt Stockholmban hat területi egység (landskap) parasztsága kiáltotta ki, amire az uralkodó egy kiáltványában hivatkozott. 1466-ban a västerási gyűlésen a király környezetét kismanesek, városi lakosok, bányatulajdonosok, dalekarliai parasztharcosok és kilenc landskap parasztságának hivatalos küldöttei alkották. 1467-ben a királyság tanácsa, Stockholm városi hatósága, nemesek, városiak küldöttei, három landskap parasztságának küldöttei együttesen esküdtek támogatást a fővárosban Karl királyuknak. Ezt a széles társadalmi erőt a dán–német fegyverek sem győzhették le, a brunkebergi vereség (1471) hatására I. Keresztély feladta kísérletét Svédország újabb alávetésére. Pedig ekkor Karl Knutsson már nem élt, életét 1470-ben bevégezte. Gótikus koporsója a karrier csúcsát jelzi, a fekvő alak király, de körülfutó felirata (Carolus dni Canuti militis aurati filius) emlékeztet a lovagi származásra. Ez utóbbit a Hunyadi-família emelkedése mellé állíthatjuk. Mivel halálakor a küzdelem javában folyt, a svéd ellenállásnak meg kellett oldania a kormányzást, Sten Sturét állítva Karl korábbi tisztébe. Ez az idősebb Sture 1470 óta birodalmi előljáró (riksföreståndare), az egyik 1480-i oklevélen is ezzel a címmel elégedett meg (Sveriges

föreständige). Többszöri kormányzata (1470–97, 1501–3) alatt vert örtugjai a nemzeti szentek ábrázolásával (stockholmi vereten Szt. Erik király, äboi vereten Szt. Henrik finn védőszent) szimbolikusan is kifejezték a mozgalom elhatárolódását a dán–német szférától. Egyben a szélesen vett rendek hatalmát, egy svéd abszolutizmustól való tartózkodást jelez a kormányzati megoldás, amittől Hunyadi László öccse éppen nem zárkózott el.¹¹

A Poděbrad György kormányzóságra emelkedése és Karl Knutsson első királysága látzólag ellentmondásban van a magyarországi fejleményekkel. Az ottani politikai feszültségből kivezető utat ugyanis nemesek és polgárok a *gyermekkirály császári befolyás alóli kivonásában* látták. Így vélekedtek egyes arisztokraták is: Cillei Ulrik, valamint a soproni főispán Kanizsai László (aki nem azonos a későbbi Hunyadi-párti úrral). 1452. március 5-én Bécsben a magyar, osztrák és morva rendek határozatot hoztak a III. Frigyes császár kezében levő V. László és a magyar korona kiszabadítása érdekében. A felsorolt rendi követek közt van Martinus Weyserstan budai bíró Buda városáért és Gyarmati Miklós pesti bíró (Nicolaus de Germath, Gyarmat) Pest városáért. Tehát ekkor ezek is a gyermekkirály hatalmától vártak javulást. Erre vall Hunyadi János kormányzó egyik legbölcsebb gesztusa is, amivel az egykori Erzsébet- és Ulászló-pártok ellentétének emlékéit is feledtetni akarta: 1452. március 17-én birtokot adományozott Kottaner János és Ilona nemes házaspárnak azokért az állandó szolgálatokért, amelyeket „a felséges fejedelem László királynak, természetes urunknak” tettek (Ilona udvarhölgy vitte el a királyi koronát Visegrádról Erzsébet, illetve László részére). Egy egyházi eljárás is mutatja a főváros tekintélygyarapodását: 1452. április 13-án András domonkosrendi tartományfőnök a győri és budai rendház reformációjához hozzájárulva először a budaiét kérte, mert Buda az ország feje és szíve (in capite et corde regni). Nem csoda, hogy Hunyadi László is érzéket mutatott polgári ügyek iránt: 1452. július 3-án Pozsonyhoz fordult egy budai német polgár, Ausumporth érdekében, aki adósság miatt vont perbe egy pozsonyi polgárt. Szeptember 16-án viszont Hunyadi János hagyta meg a pozsonyiaknak, hogy a harmincadból vegyenek Bécsben két coboly prémbélest László fiával kapcsolatban. A fiú szépen haladt előre pályáján. 1452-ben pozsonyi ispán (aláírása is fennmaradt: Ladislaus de Hunyad comes Posoniensis), 1453-ban horvát–szlávón bán volt. Az ellenlábás pártból Rozgonyi Rajnald 1452-ben a székelyek ispánja, Újlaki Miklós 1453-ban erdélyi vajda (ezt a rangot 1444-től 1465-ig töltötte be), macsói bán, somogyi és fejérmegyei főispán volt. 1452. szeptember 4. után a magyar országgyűlés politikailag vegyes összetételű követséget állított össze. Ez indult Bécsbe, hogy László királyt, akit a császár Cillei Ulriknak adott át, köszöntse és meghívja Magyarországra. A követség vezetője Szécsi Dénes bíboros, tagjai Vitéz János váradi püspök, Garai László nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda és a kormányzó felnőtt fia, Hunyadi László voltak – olyan személyek, akik fél évtized múlva halálos ellenfélként álltak szemben egymással. Fellépésük egyeseknél politikai féltékenységből, másoknál ellentétből azt is célozta, hogy a gyermekkirályt kivonják Cillei befolyása alól. De 1453. január 25-én azt a királyi eljárásból kiadott oklevelet, amelyben László megtiltotta a magyar királyság vámszedőinek a kolozsvári kereskedőktől való vámszedést, Cillei Ulrik gróf terjesztette elő. A június 6-i oklevelet, amelyben a király szász ügyeket szabályozott, ugyancsak Cillei Ulrik gróf referálta Bécsben. Ezek szerint Cillei ellenfeleinek csak időlegesen sikerült a kis királyt rábírnok nagybátyjának az udvarból való eltávolítására (1453).

A hatalmi helyzet ugyanis Hunyadi rovására alakult, bár előkelő formában. A kormányzás azzal fejeződött be, hogy 1453. január 30-án Pozsonyban a király Hunyadi Jánosnak török elleni harci érdemeire hivatkozva *besztercei örökklődő grófságot* adott, kétszer is hangsúlyozva annak fiaira is kiterjesztését (*creamus eosdem comitem Johannem ac filios et heredes suos; comes Johannes ac filii et heredes*). Ez a magyar alkotmányos életben addig példa nélkül állott: az örökös grófi címmel territoriális uralmat kapott a Hunyadi család Beszterce városára és környékére, minden erdélyi bíróság és hatóság jogköre alól mentességet nyerve, egy szabad, kiváltságos szász várost függő viszonyba hozva. Ez – s talán német gondolkodásmóddal ezért találták ki a formát – egy távoli kis fejedelemség magját is jelenthette, ami a kielégített Hunyadiakat az országos politikától eltávolítaná. A gróft az uralkodóhoz hűbéri esküben kifejeződő, tisztán személyes kapcsolat fűzte volna. Hunyadi Lászlót, aki Erdélyben nőtt fel, ez megragadta és azonnal besztercei grófnak írta is magát. Hunyadi János azonban, ha használta is a besztercei örökös ispán (gróf) címét, ritkán felejtette le mellőle, hogy országos főkapitány. Rendelkezéseiben is eszerint járt el, messze túllépve a szűkös besztercei határokat, illetve a főkapitányság katonai jellegét. 1453-ban a királyi adók terhére mentesített tordai polgárt, Debrecennel elfoglalt földeket adatott vissza jogos tulajdonosoknak, vámszedőket hívott fel a tarifák túl nem lépésére (összhangban a bécsi kereskedőkre kijelölt magyar vámhelyek királyi jegyzékével), számos város és egy mezőváros piacán kihirdetette a bécsi kereskedők vámprivilegiumát, Buda és Pest lakóit a ceglédi vám megfizetésére hívta fel. Alig csökkent tehát tevékenységi köre kormányzói időszakához képest. A budai várnagyokat ekkor is ő irányította. Ezzel objektív szükségletet is elégített ki, de ellenfeleit talán arra emlékeztette, mivé nőtt egy ilyen típusú területi kapitányság, birodalmi kapitányság Cseh-, illetve Svédországban. Hiszen a besztercei gróf 1453-ban Giskra ellen is harcolt és ebben hat vármegye nemessége élén László fia támogatta, aki Szepes várát foglalta el és feladatot juttatott Bártfának. Amikor felismerték, hogy a volt kormányzó nem hagyja abba országos tevékenységét, még abban az évben szövetség alakult ellene. A *ligában Szécsi Dénes bíboros, Garai László nádor, Újlaki Miklós vajda* vettek részt, mások mellett, formailag a király ügyei érdekében. Támogatta őket Cillei Ulrik. A gazdasági fejlődés lehetőségét felismerve a tőlük függő települések fejlesztésére törekedtek. V. László 1453. február 7-én Újlaki Miklós kérésére Újlak nevű mezővárosa (*opidum seu civitas*) lakóinak (*communitas*) megadta mindazokat a jogokat, szabályzatokat, szokásokat és rendelkezéseket, amelyekkel Buda városa és annak polgárai élnek. A ligától függetlenek gyengülését mutatja, hogy abban az évben véget ért Guthi Országh Mihály kincstartósága. Apró jele a gyengülésüknek, hogy Hunyadi kancellárja, Sári Péter magister az V. László által magának adatott birtokrészeket Hunyadi jelenlétében kénytelen volt átengedni jogos egyházi birtokosoknak. Kis György pesti polgár annyira felbátorodott, hogy Pest város tanácsa előtt tiltotta Hunyadi János besztercei gróft egy kőház eladományozásától. 1454-ben a helyzet kezdett megváltozni. Hatalma hanyatlása idején Hunyadi erősítette olasz kereskedőtőkés kapcsolatait. A firenzei tanács 1454 októberében kérte Hunyadiat, segítse a hagyatéki eljárás során Budára jövő Ghinetti Jakab firenzei polgárt, hogy ne kelljen a nehéz és veszélyes út után pereskednie. Feltűnő, hogy a köztársaság Hunyadi Magyarországi kormányzójának titulálta, és a városállammal való kapcsolatára (*societas*) utalt. Az olasz diplomácia finom érzékével a levél

mindezt úgy tünteti fel, hogy Ghinettit a kérés teljesítésével Hunyadi a magyar király iránti nagy hálára bírja, akit a firenzei közösség rendkívül tisztel. Abban az évben V. László több megbízást adott Hunyadi főkapitánynak budai és környéki egyházi járandóságok ügyében (szentlőrinci pálosok sójárandósága, óbudai káptalan hajós jövedelemből való részesedése), tehát országos méltóságnak tekintette. A király Hunyadi főkapitánnyal, Garai nádorral és Pálóczi László országbíróval kerestette ki Zsigmond egy regisztrált adománylevelét a budai tárnoki házban (in archivis et domibus thavernicalibus). Ekkor még nem sejtették az együtt eljárók, hogy ezek a helyiségek néhány év múlva a nádor és a Hunyadi fiúk leszámolásának színtere lesznek. Még az év végén is Hunyadi János örökös beszercei gróf, országos főkapitány és az ellenlábás liga vezetői közül Garai László nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda ott vannak a főpapok, országnagyok és nemesek sorában, akik a szászok képviselőit országgyűlésre hívják. A rendi pártok viszonylagos egyensúlyát 1454-ben az is mutatja, hogy a rendkívüli adó kivetésére kiküldött bizottság kétharmad része a főpapokból és főurakból, egyharmad része köznemesekből került ki. Az évben meghalt Cillei Frigyes és Hunyadi bátrabban fordult immár személyes ellenfele, Cillei Ulrik ellen. Guthi Ország Mihály a főajtónállómesteri rangot nyerte el (1454–58). Sokakban viszont *ellenérzést keltett, hogy az idősebb Hunyadi fiú* – apja babérait szedve fel – már olyan tisztségekben forgolódott, amilyenek érdemdús pályák eredményeül máskor idősebb férfiaknak jutottak.¹²

Egy budai harmincadvámügy érzékelteti, hogy 1455. február 18-án *szinte kormányzónak tekintették Hunyadi Jánost*, de azt is látták, hogy kerüli az ilyen látszatba keveredést: egy budai harmincados tájékoztatta aznap Pozsony városát polgáritársaik boltjainak a budai várnagyok által történt lepecsételéséről 500 forint állítólagos tartozás miatt. Mikor a kormányzóhoz akartak menni, az betegnek tette magát és nem bocsátotta őket magához. Február 22-én a budai káptalan állított ki oklevelet Hunyadi János beszercei örökös gróf bejelentéséről a fiaira, Lászlóra és Mátyásra birtok- és vámügyekben rótt terhekről és sérelmekről (onera et gravamina). Ez éppúgy sejteti a fiak gazdasági ügyekben apjuk mellé lépését, mint az, hogy Hunyadi László márciusban pozsonyi sőügylettel kapcsolatban írt levelet, amelyben a nagyszombati patrícus eredetű Modrar Andrást mint speciális familiárist említi. Ellenfeleik mégsem úgy látták, hogy a Hunyadi család a magán-szférába kívánna visszavonulni. Ráadásul 1455-ben Cillei a császár és mások közvetítésével visszanyerte a királyra való befolyását és azt megaláztatása miatti bosszúra kívánta használni. Az ellentétet határozottan mutatja a *Cillei–Garai–Újlaki szövetség megújítása* 1455 áprilisában mindenki ellen, kivéve László királyt. Felhangosodott Cillei és a magyar bárók panasza a „zsarnok” Hunyadi ellen, aki a király távollétében „vasvesszővel kormányoz”. Mintha még mindig kormányzó volna! Ez a liga pedig nemcsak udvari, hanem területi befolyást is jelentett. Újlaki Miklós Somogy vármegye, Cillei Ulrik Pozsony vármegye főispánja is volt. A hozzájuk közelálló Rozgonyi János erdélyi vajda (1450–60), testvére Rozgonyi Osvát székely ispán (1455–58) volt. Ez a csoport táplálta a király félreértéseit és rontotta viszonyát a Hunyadiakhoz. Az V. László király és Hunyadi János között kiéleződött viszony lecsillapítására a volt kormányzó lemondott az ország ügyeinek vezetéséről (a hivatali lemondásban követte őt fia, László) az 1455. évi országgyűlés júliusi, Budán tartott szakaszán. Biztosítékot jelenthetett a király szemében, hogy Hunyadi

János a kezében volt királyi várakat, elsősorban Budát átadta. A közeledés jele volt, hogy Budáról 1455. július 19-én László király erdélyi szerzett birtokba bevezetni rendelte Hunyadi János beszercei grófot és fiait, Lászlót és Mátyást. Javult a szerb–magyar viszony is, egyébként elképzelhetetlen, hogy 1455 őszén Brankovics György deszpota regéci és Hunyadi János beszercei gróf tokaji várnagya uraik tudtával hatalmaskodott a szepesi káptalan Liszka birtokán. De a rendbontó várnagyi szerep pozitívrá is fordulhatott: Hunyadi László 1457-ben utasította tokaji várnagyát, adja vissza a posztót, amelyet vám fejében vett el bártfai kereskedő polgároktól. 1455-ben Hunyadi László eljegyezte Garai László nádor leányát, Annát, a hagyomány Máriáját. Ez a házassági terv az ellenlábás ligák közti átmeneti egyezkedés jele volt. Annál nagyobb szükség volt rá, mivel *a bizalom nem állt helyre*. Sejteti ezt egy Bécsben kelt, 1455. augusztus 10-i írás. Reidel János plébános brassói küldött (exorator) tájékoztatja a brassói tanácsot a Cillei gróffal és László királlyal folytatott tárgyalásairól, valamint a bécsi nagy politikai eseményekről. Felkereshette a „comitem Ciliae”. Ulrik gróf bírálta a brassóiakat látszólagos királyhűségükért és ellentétes tetteikért, kedvességükért „cum gubernatore”, aki a királyi felség személyes ellenfele. Az udvar tehát még kormányzónak látta és félté Hunyadi Jánost. A király Cillei gróf, valamint Miklós asztalnok és marsall jelenlétében szidta azt, aki a fejet elhagyja és a farokba kapaszkodik. Félreérthetetlen célzás volt ez a Habsburg-párttól a Hunyadi-párthoz tántorodókra. Bécsben osztrák nemesek és főpapok augusztus 3-án tartott gyűlése (dieta) egyengette a császár–herceg békét, a király–Magyarország urai közti békét, tervet kovácsolt a király Magyarországra menésére és az ottani várak átvételére a készséges magyar uraktól. Cillei gróf a királyt elhagyva Pozsonyba ment, hogy a császárt az egyetértésben ne zavarja királyi udvarban létével. A birodalmi és osztrák politika belső feszültségét tehát, ha ebbe még egy városi követet is beavattak, a Hunyadiak rovására kívánták levezetni. 1456. február 2-án érdekes értesüléseket szerzett Pesten a bártfai bíró és egy másik ottani lakos, amiről értesítették városi tanácsukat: a király Győrben van 3000 emberrel, saját hadinépével, ahonnan Esztergomon át 3–4 nap múlva Budán lehet. Aznap Pálóczi László országbíró Esztergomba indul a király elé 1000 olyan cseh, morva és osztrák lovas és drabant katonával, akik egy nappal előbb értek a budai hegyekre. A király idegen fegyveres csapatokkal vonulása és fogadtatása maga is sejtet ellentétet az uralkodó köre és valami ellenpárt között, amit meghatároz a bártfaiak fővárosi értesülése: Hunyadi – akit gubernator gyanánt említenek – nincs ott, de fia néhány nappal előbb titokban a budai várban volt. Hunyadi János és László személyétől, befolyásától tartott tehát a király és ilyen előérzete vagy fenntartása oszlott el átmenetileg: 1456. február 7-én V. László Budáról írja Bécsbe, hogy egy nappal előbb bevonult, a magyarok nagy tisztelettel fogadták és más dolgai is a legjobban mennek, a levelet a tanácsban (in consilio) maga íratta. Igaz, hogy főleg a feudális urakra célozhatott, mégis látszik ebből, hogy magyar fővárosában az ifjú uralkodó nem látott tiszta német települést. A király Pestre országgyűlést hirdetett. Az ellentétek mégis tovább feszültek és május végén – június elején Cillei vadászat ürügyével elvitte Budáról V. Lászlót, valójában Bécsbe. A rejtélyes távozás zavart, félelmet keltett. Sok főúr is elhagyta a várost és birtokára vonult vissza. Pálóczi László országbíró a Felvidéken foglalatoskodott. Fél vagy éppen egy hónapig kormányzat nélkül állott Buda olyannyira, hogy a várnagy is két hétre elhagyta csapatával együtt, még a palota

előtt sem maradt őrség. Az ellentétes erők gyülekezése egyelőre nem a fővárosban idézett elő feszültséget, hanem északon, robbanást pedig délen. Még Hunyadi János életében, legnagyobb hadvezéri szerepe idején fia, László került olyan helyzetbe, hogy egy birtokjogi ügyben rendelkezve paranccsal fordult Trencsén vármegyéhez. Az alispán, Klöbusický Miklós jól kitapintva az erővonalakat, nem hajolt meg, hanem 1456. július 12-én a királynak referált szolgabíráitól támogatva a rendelkezés végre nem hajtásáról. Az adott ügyben levél útján beiktatást rendelő *nagyságos László beszercei gróffal szemben* kérték, hogy a király tartsa meg az atya és nagyatyja által erősített nemesi szabadságokat. A Zsigmond–Albert párt hangja volt ez az Ulászló-pártból kinőtt Hunyadi-párttal szemben. A szegedi bíró az ott tartózkodó Hunyadi János beszercei grófhoz fordult – akinek valamiféle általánosabb hatáskört tulajdoníthatott – a szegedi hétfői vásárra való szabad közlekedés és ottani vámmentesség érdekében. Hunyadi a kedvezményt meg is adta a kereskedők, városok különféle típusainak és erre utasította a szegedi várnagyokat 1456. június 9-én. Hadvezéri súlyát jelzi, hogy Kanizsai János fia László, sőt Rozgonyi Rajnald csatlakozott Hunyadi hadához a Belgrád alá vonulásban. 1456 pünkösdje körül Hunyadi-párti urak (Lónyaiak többedmagukkal) ostrommal vették be Garignica várát, amely Cillei Ulrik dalmát–horvát–szlávón bán egy familiárisáé volt, ám tőlük Jan Vitovec helyettes bán visszavette. Az utóbbi kapta meg a Lónyai-család vámhídi uradalmát, amelyet a király elkobzott a támadás miatt. De az uralkodó csak látszatra volt a közrend tárgyilagosságra: döntését Pozsonyban augusztus 30-án Cillei Ulrik referálása alapján hozta meg. Ennek befolyása akkor is fennállhatott, amikor V. László Bécsset értesítette szeptember 25-én, hogy Budáról Futak felé indul és ott országgyűlést akar tartani. Mindkét esemény, elhatározás értelmét megadja, hogy a nagy ellenlábás már nem élt: Hunyadi Jánost járvány ragadta el Zimonyban augusztus 11-én. A Hunyadi-párt feje azóta fia, László lett, aki 1456/57-ben temesi főispán. Nagyobb következményekkel ekkor nem járó – legfeljebb 1458-ban jó emlékeket ébresztő – epizódnak bizonyult az 1456. szeptember 3-án bekövetkezett csatlakozása a Cillei Ulrik és Poděbrad György közti ligához. Lehet, hogy pillanatnyilag inkább ártott neki, mint használt: Habsburg részről ezt úgy vehették, hogy Hunyadi László is Poděbrad rangját akarja elérni. Az ellenállás anyagi bázisát erősíthette az egyik legfontosabb mezőváros megszerzése: Hunyadi fiai, László és Mátyás elszámoltatás során 1456-ban maguknak engedték át a Hunyadinak 5000 aranyforinttal adós maradt Bernellys Péter fia János kormányzói kincstartó fiaival és özvegyével Bernellys birtokát, Kecskemétet. Cillei Ulrik az októberi futaki országgyűlésre 4000 német keresztet vitt. Az ellentétek végzetesen kieleződtek, Hunyadi László csak királyi menlevél védelme alatt jelenhetett meg a futaki országgyűlésen. Megtagadta Belgrád vára és a délvidéki fegyveres erő átadását a királynak. Hunyadi János főkapitány örökéért folyt a küzdelem: V. László Futakon az elhunyt helyére Cillei Ulrikot tette, de a méltán elégedetlen *Hunyadi László* magát tekintette a jogos örökösnek, már október 12-én *főkapitányi címmel élt* egy fontos oklevélben, amellyel lovasok és gyalogosok felfogadására adott megbízást. Szinte azonnali válasz erre a mozgósításra az a Futakon, országgyűlés színhelyén 1456. október 13-án kiadott rendelkezés, amellyel László király az erdélyi szász székekhez fordul, pénzt kérve török ügyben és más ellenségei ellen. Az utóbbi belpolitikai értelmét megvilágítja, kik álltak a király mellett (Ex commissione proprio domini regis, dominis Wlrico comite Cilie

et palatino referentibus de proprio). Az ügy előterjesztői tehát Cillei Ulrik és Garai László voltak, ők mozgatták a Hunyadiak elleni csapatgyűjtést. Ez pecsételte meg Cillei sorsát. November 8-án V. László és előkelő kísérete Belgrádba érkezett. Szilágyi Mihály várkapitány azonban érkezettnek látta az időt arra, hogy a Hunyadi János dicsőségétől övezett várat a Cillei hatalmával szembeszegülés kiindulópontjává tegye. Pedig Hunyadi László aligha térhetett ki ama kötelezettsége alól, hogy a déli végek központját az átvételre utazott királynak átadja. Mindez a nagy ellenfelek közül először Cillei végzetét okozta. Összetűzés során Hunyadi László és Szilágyi Mihály hívei Cillei Ulrikot november 9-én megölték Belgrádban. A személyesen odautazott V. László ezek után nemhogy visszaadni nem tudta Hunyadi Lászlóval a délvidéki hatalmat, de kénytelen volt – az ellenséges környezetben rettegve – baráti érzést színelve Hunyadi Lászlóra ruházni a főkapitányságot. Így 1456. november 21-i oklevelében már legálisan élt Hunyadi László egy sor büszke címmel, magát beszercei grófnak, királyi főlovászmesternek, Magyarország főkapitányának titulálva. Pedig a hurkot már fonták ellene, V. László bizalmas környezetében és más országaiban. A király már november 11-én módot talált arra, hogy Belgrádból levélben értesítse a boroszlóiakat Cillei gróf haláláról és saját állapotáról. November 13-án pedig Futakról írt Konrad Holtzler osztrák pénzügyigazgatási főtitárságviselő Rüdiger von Starhembergnek Cillei gróf haláláról és László királyról. Ulrikot Cilliben eltemették. Nemcsak jogi, hanem erkölcsi szempontból is foglalkoztatta a kortársakat a király vezető bizalmasának erőszakos halála. Liscius Miklós királyi titkár, aki az uralkodó környezetéhez tartozott, 1456. november 21-én Kubin várából levelet írt Rómába s az eseményt úgy írta le, hogy szóváltás közben Cillei rántott először kardot és Hunyadi László a saját életét védelmezve mért halálos csapást a támadóra. Ez a tárgyias leírás alkalmas volt a Hunyadiakkal rokonszenvező Thúróczi Jánosnak, hogy ilyen felfogást elbeszélő szövegébe foglaljon: nála is indulatos összeszólalkozás, összetűzés következménye Cillei halála, ez előzte meg Hunyadi László kardcsapását. Ez menthette a Hunyadi család nimbuszát. Csak hogy Thúróczi erkölcsi szempontból is menti a tettet, bár ezzel cáfolja az önvédelmi eljárást: Cillei Ulrik irigysége, gyűlölete, Hunyadi János két fiát kiirtani szándékozása miatt, terve megelőzésére a néhai kormányzó hívei elhatározzák Cillei megölését, s megállapodásukat végre is hajtják. A források közti ellentmondást esetleg úgy oldhatjuk fel, hogy a beszercei gróf önvédelemből vágott vissza, de hívei nem elégedtek meg a támadó lefegyverzésével, hanem lekaszabolták. Hunyadi László pillanatnyi magabiztosságát oklevélkiadványai mutatják. A délvidéki Kubinból november 21-én írt említett oklevelében erdélyi piacoshelyeknek szabadságokat erősített meg, a kancelláriai jegyzet László úr, beszercei gróf saját megbízására hivatkozik. A hármas cím és a kancelláriai forma jellemzi Kecskeméten december 17-én kiadott oklevelét, amelyben Hunyadi László Brassó tanácsához fordul külpolitikai természetű ügyben. Amikor a szász városi tanácsosokat Dan havasalföldi fejedelemségigénylő támogatására buzdítja az ifjú Hunyadi, a maga kegyének elnyerésére biztatja ezzel a brassóiakat (propter nostram favorem). Szinte uralkodói formulával él, mégis a levélben utalás van arra, hogy ezzel László király akaratát teljesítenék, aki Dant felléptette. Talán éppen a brassóiakon át akarta a királyhoz közeledését igazolni. Ez egybeesett a Délvidékről Budára távozó király Hunyadi özvegyénél tett látogatása formáival, és az akkor (Temesvár, november 23.) elhangzott ígérettel: nagybátyja haláláért a király nem áll bosszút Szilágyi Erzsébeten és fiain.¹³

A télbe hajló 1456. év látszólag a megbékélés, a megbocsátás jegyében zárult, hogy a következő tavasz mégis a *megtorlás jegyében* bomoljék ki. A fordulat okait részleteiben nem ismerhetjük. Nem tudjuk, mi történt a budai palotákban, mi a vidéki kastélyokban, mi a hadiszállásokon. Talán már a december elején Szegeden tartott királyi tanácsülésen fogant meg a Hunyadi fiúk alkalmas pillanatban elfogatásának gondolata. Annyi bizonyos, hogy a békülékenység kifáradást, tanácstalanságot inkább takart, mint igazi meg-egyezés-keresést. Az 1456. esztendő úgy fejeződött be, hogy a szembenálló pártok tapasztalt vezető nélkül maradtak. Hiányzott az elsősorban hadvezér Hunyadi János széles körű bázist vonzó, nyílt politikája és hiányzott a politika fordulatait leplezni tudó, a háttérből mozgatni képes Cillei Ulrik célratörése. Talán a pártok meggyöngyülésére következtettek ebből, túlzottan is, az ellenfelek. Már a századforduló történetírása felvetette a *pszichikai tényezők* fontosságát: a 16 éves gyermekkirály állt szemben eszerint a 24 éves ifjú Hunyadival, akit országh kapitánnyá kinevezett, de azután iparkodott a király Budára. A Budán összeült főbb tanácsosoknak tudták be a további eseményeket, azokkal a fiatal királyt vádolni gyenge megítélésnek tartották. Más lélektani magyarázat is elképzelhető azonban: az idegen környezetben a gyermek, fő tanácsadóját megrázóan elveszítvén, magára utalva hirtelen elhatározni képes fiatal férfivá érlelődött. De éppen ilyen fontos volna a Hunyadi László tragédiája felé rántó pszichikai tényezők elemzése. A századelő történetírásában még az V. László mellett állók is sajnálkoztak a haza nagy hőséneke nevéért fiában ért gyalázat miatt, de kevésbé volt nyílt kérdés számukra, hogyan esett csapdába Hunyadi László. A bátyjával együtt fogságba esett Hunyadi Mátyást a megrázkódtatások koraérettebb, határozott ifjúvá érlelték, mint V. Lászlót. Mégsem a két, politikailag és emberileg szembenálló vezető egyén – a romantikus történet szemlélet és művészet korában kihangsúlyozott – ellentéte a fő tényező, amiből az 1457. év eseményeit megérthetjük. Körülöttük, mellettük *három – a krónikákból és okiratokból jól elhatárolható – csoport, típus* játszik egyenlő súlyú szerepet s ez magyarázza meg a fordulatok kimenetelét. A hatalmas birtokaiból és a 14. századig visszanyúló politikai tapasztalataiból erőt merítő magyar arisztokrácia, a hivatalok javarészt rendszeresen betöltő politikai establishment lépett elő mint az események mozgatója. Ennek nem hiányzott, sőt a király feletti befolyás növeléséhez, a Hunyadi-párt elleni ürügyül egyaránt jól jött az elpusztult Cillei. A Hunyadi Lászlót törbe csaló, fogságba ejtő, majd halálra ítéelő tanácsosok közt a századforduló történetírása számon tartotta Garai László nádort, nagyobb hangsúllyal Újlaki Miklós erdélyi vajdát (Szerémi Györgynél a szerém-újlaki nagyúr, Miklós vajda, a pálosrendi Gyöngyösi Gergelynél Galgóczi vagy másképpen Újlaki Miklós – északi Galgóc, németül Freinstat várurkról a szlovák környezet Fristaczkynek nevezte a familiát, ami oklevelekben is előfordul), még inkább mozgatóként Bánfi Pál főajtónállót, mellettük Buzlai László főpincemestert, Rozgonyi János főurat, testvérét Rozgonyi Rajnald székely ispánt (1456–58), testvérüket Rozgonyi Osvát főlovászmestert (1456). Hozzájuk verődött és kötődött néhány idegen eredetű, a királlyal járó vagy magyarországi katonai tisztséget betöltő személy, akiket nagyratörésükben sem a magyar nagyúri családokat külsőleg kötelező magatartási formák, sem a magyar rendi politikai intézmények iránti tisztelet nem kötött. A Hunyadiak elleni összeesküvésben a századforduló történetírása több osztrák főurat és más külföldit tartott számon. Az új magyar nemesek közé számították

Kussói (Kassew-i) Jodokot, aki már 1441-ben véglesi várnagy (Jobst von Kossau), aki követelte Hunyadi László halálát. Az arisztokraták és az idegenek bátorító, biztosságot nyújtó környezetében foglalkozhatott az uralkodó a bosszú tervével. A két társadalmilag egymástól is különálló, de politikai érdekből összekötött csoporttól a szembenálló Hunyadi-párt mint társadalmi képlet is lényegesen eltért. Ennek vezető magja köznemesi, vagy még abba a helyzetbe is katonai szolgálattal emelkedett, pozíciójában legfeljebb második nemzedékbeli család volt, akiket mint nagybirtokosokat vagy főpapot is homo novusként tartottak számon. Az ebből adódó összetartozásuk érzését a rendi-képviselési jogok tisztelete, egyelőre még fejleszteni akarása erősítette, de hagyományos politikai érzéssel, az őket fenyegető veszély jó időben megsejtése képességével nem rendelkeztek. Így lehettek – különféle fokig – áldozatai a két Habsburg-párti csoport jól leplezett akciójának a Hunyadi-testvérek, akik bízva a király esküjében, családjuk legtekintélyesebb híveivel együtt engedtek az uralkodó hívásának. Rozgonyi István ispán fia Sebestyén lovászmester (1456–58) a Hunyadiak következetes híveként kivételes az előkelő régi családokban. Ez utóbbi körből Kanizsai László is hozzájuk húzott. Az események időrendje viszonylag egyértelműen, a mozgatórugók csak vélekedések formájában bukkannak elénk az oklevelekből és az azok hézagait kitöltő elbeszélő forrásokból. A Budán tartózkodó V. László 1457. február 28-án országgyűlést hirdetett a nemesek és birtokos emberek fejenkénti megjelenési kötelezettségével Pest városába és Rákos mezejére. Az országgyűlés április 24-én kezdődött volna. A drámai hangú felhívást Barius Miklós vagy Várdai István fogalmazta meg és az a megjelenés nyomatékkául Magyarország veszélyes helyzetét ecsetelte. A hatást két táj nemességének érdekeltségére, egyben az ellentétes pártokban részt vevő ilyen birtokos urak beállítottságára irányították. Ellenség ólálkodik északon és délen: a felső részek rabláshoz szokott fosztogatói már szerte az országban erődfítményeket próbálnak emelni, hogy örök szolgaságba taszítsanak mindenkit, másfelől a török készülődik a közeledő nyáron halálos csapást mérni. Lehet, hogy a körültekintő megfogalmazás célja a király részéről a nemesi pártviszályok felfüggesztése, az örök összefogása volt a belső (osztály- és vallási jelleget sem nélkülöző) ellenség és a növekvő súlyú oszmán hatalom egyidejű támadásával szemben. De a Hunyadi-pártban ellenérzést is kelthetett az érvelés, mert aláhúzta északon Giskra, délen az odaküldendő idegen katonaság szerepét, lecsökkentette Hunyadi János belgrádi győzelmének jelentőségét. A királlyal, illetve az országgyűlésre tartás tekintetében meg is oszlott a Hunyadi-párt. Erről a 16. században működő, sok délvidéki, udvari és városi mendemondát, népi vélekedést összegyűjtő Szerémi György ír: „Szilágyi megtudva, hogy a nádor már Budán van, nagyon megijedt. Ezt mondta unokaöccsének: A nádor már Budán ül; féltetek, mert ő nagy ellenségünk; a nádor ítélkezik, nem a király . . . a nevezett Mihály csapatával elment Világosvárra, László unokaöccsét pedig hagyta menni a királlyal.” Ezzel egy valóban bekövetkezett szétválást próbált magyarázni az emlékiró, s ennek realitását nem zárja ki, hogy Szerémi még azt sem tudta, ki volt akkor a nádor, hanem a délvidéki erőviszonyokból kiindulva Újlaki Miklóst, akiről tudta hogy vajda, vélte és szerepeltette annak is Garai László helyett. De mindkét személyre állt Szerémi jellemzése: „ő választatta meg pártjával Lászlót királynak, s erősen a királlyal tartott, Szilágyival pedig mindig viszálykodott”. Annyi bizonyos, hogy Hunyadi Lászlónak, mint tárnokmesternek és országos főkapitánynak nem támadhatott gyanúja,

miért vonták be a király előkelő kíséretébe. Mégis a hagyomány Alsóindvai Bánfi Pálnak rovására írja, hogy ő csalta Budára Hunyadi Lászlót, fontos királyi közlések meghallgatására hivatkozva. Aggodalom nélkül érkezett Hunyadi László a Pest déli határán kívüli Szentfalva községbe Szerémi elbeszélése szerint, ahol a nádor kihirdette, hogy mindenki hagyja kíséretét Pesten, mert a budai szállásokat maga foglalta el. Erre a király, a mágusok és kamarások áteveztek Budára, köztük Vajdafia (=Hunyadi) László. Talán az országgyűlés színtere is hihetővé teszi, miért nem tűnt ez fel az ifjúnak. Az már kevésbé érthető, miért nem figyelt fel Giskra cseh zsoldosainak Budára érkezésére, akik a Hunyadi-pártiak elfogatásának előkészületeit fedezték. Ezt a gyanútlanúságot érdekesen színezi ki Szerémi György, akinél előbb szállásadónője figyelmeztette a második napja ott tartózkodó Hunyadi Lászlót, hogy le fogják fejezni, amire az ifjú csak nevetett. Az emlékiró szerint egyidejűleg Dénes budai bíró titkon értesítette őt, hogy távozzék idejében Budáról, mivel az irigy Miklós vajda úgy határozott a hozzá hasonlókkal, hogy László semmiképpen sem kerül el a halált, le fogja őt fejeztetni. Ebből az a hiedelem kitapintható, hogy az udvari arisztokraták a mozdítóerői a Hunyadi-párttal leszámolásnak s a városi hatóság a neki szánt eszközszerepet kerülni akarta. De erre nem nyílt alkalma: a nádor királyi felhatalmazással és fejvesztés alatt megparancsolta a bírónak, hogy valamennyi budai kaput zárassa be s Vajdafi László legyen őrizet alatt – ő ekkor tudta már azt, hogy ez nem tréfa. Ezután az eseményektől megrázott városi lakosság hagyományai alapján vette emlékiratába vagy legalább a korabeli városi topográfia ismeretében alakította Szerémi a történetet Hunyadi László vergődéséről: „Ezért, minthogy gyors ember volt és erős, szaladt a logodi kapuhoz, de erősen bezárva találta. Szaladt ezután a Keresztelő Szent János kapuhoz, de azt is erősen bezárva találta. Harmadszor futott a szombat-helyi kapuhoz (Budavár északi kapuja: 1414-ben Sombathkapu); a kaput ott is elrekeszelve találta. Negyedszer a temetőkapuhoz futott. De volt ott egy bestye harangozó; ez gyorsan bezárta a kaput; mert ott kimehetett volna az a László. És így játszották őt ki.” Ebből a megfogalmazásból, de szárazabb adatszerű forrásokból is világos, hogy nem az ifjú király volt kezdeményező, őt a Hunyadi-család ellenségei bírták rá a „veszélyes” Hunyadi László megsemmisítésére, mint akitől trónját és életét féltetheti. Az elfogatás bűnöseként Bánfi Pál szerepel úgy, hogy negyedmagával rontott Hunyadi Lászlóra. Szerémi körülményesebben írja ugyanennek a politikai csoportnak rovására Hunyadi László foglyulejtését: „Ezután a nádor a királyi felség felhatalmazásával parancsot adott Vajdafia László elfogatására . . . A budai bíró, Dénes elfogatta Vajdafia Lászlót, jóllehet a bíró előbb megmondta nekik, hogy ne merészeljék őt elfogni nagybátyja, Szilágyi Mihály, és öccse, Vajdafia Mátyás miatt, ki Csehország királyánál volt, mert arra gondolt, hogy később viszont nekik maguknak lesz miatta pusztulásuk.” Világos, hogy itt az 1458-as év eseményeit és tanulságait vetítette vissza vagy keverte össze Szerémi az 1457-es tavasszal, egyben a bíró egyéni bukása okát keresve. (Hunyadi Mátyást az 1458. februári budai német polgári hűségeskü nevezte „Herr Waydafia Matyas”-nak). Jól érezteti mégis Szerémi leírása a budai politikai légkört és a polgárság magába fojtott hangulatát azon az 1457. március 14-i napon, amikor a budai várban, esetleg lovagi tornán, *letartóztatták a Hunyadi-testvéreket*, valamint közvetlen híveiket, köztük Zrednai Vitéz János váradi püspököt, neves humanistát, Rozgonyi Sebestyént, Kanizsai Lászlót, a körmöci hitelnagyújtó polgár

Modrar Pált. A püspök budai házát kifosztották. Mindebben a király és idegen köre a maga szűkebb érdekeinek előmozdítását látta, ha nem is volt szükség kezdeményezésére. Már 1457. március 14-én sietett a király Budáról közleményt küldeni Znojmobba a polgárokhoz, hogy László beszercei grófot, testvérét Mátyást, János váradi püspököt, Rozgonyi Sebestyént és más magyar urakat fogságba vetették. Ugyanaznap László király és Giskra (Jiskra) János a boroszlóiakat értesítették Budáról olyan emberek elfogatásáról, akik Cilli grófját meggyilkolták . . . A budai Vár ásatásai során az 1960-as években rábukkantak arra a boltozatos pincesorra, három teremre, amelyben a Hunyadi-testvéreket és előkelő híveiket őrizték. A Vár déli részén az Anjou-korban emelt István-torony melletti épületszárnyban Zsigmond idején elhelyezett Tárnokház (domus tavernicalis, 1434) alagsora volt ez, amit bizonyára alkalmilag használtak a kegyetlen célra. A megőrzött és történeti kiállításra használt mai pincetermek tehát a 15. századi politikai történet jelentékeny emlékei. Hogy nem jól kiépített és őrzött börtön volt ez, mutatja, hogy az éjjel Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László ebből a királyi tömlöcből összetoldott lepedőkön ki tudott szökni. Más úton jutott ki Vitéz János: pápai követi közbelépésre esztergomi egyházi őrizetbe (guardia) helyezték át, ennek híre a paviai püspökön át Milanoba is eljutott. Az esztergomi őrizet csak két hónapig tartott, hogy a Hunyadi László ügyében kompromittált Szécsi Dénes bíboros érsek megítélése legalább ezáltal enyhüljön. Bűnbakul Hunyadi Lászlót állították az udvari körök, ennek formáiban is megnyilvánul, hogyan vezet az *igazi autoritás hiánya a hatalommal való visszaélésre*. Ennek körülményei nem egyértelműen és hézagmentesen ismertek s ebből a törvénytelen eljárás gyanúja is felvetődött. Egy egyházi jellegű forrás, az 1472–1545 közt élt Gyöngyösi Gergely leírja az emlékezetes eseményeket: „1457-ben, Szent Gergely pápa ünnepén vetették fogságra Hunyadi János, Magyarország kormányzójának két fiát, Lászlót és Mátyást. Lászlót általában Vajdafi Lászlónak nevezték, és a harmadik napon lefejezték . . . Vajdafi László halálának okai, vagyis a gyilkosok, ezek voltak: német László király, Garai László és . . . Újlaki Miklós és párthíveik.” Eltekintve attól, hogy ez az író pontatlan napot ad meg, inkább névadó szentje március 12-i napjára téve az elfogatást, mint az igazi naphoz ragaszkodva, a továbbiakban egyezik más forrásbeli ismereteinkkel. Csakhogy ő a legnyíltabban elárulja, az ítélőszéket gyilkosok gyülekezeténél többre nem értékeli s a királyt első helyen emeli ki. Magyarázatot erre a rész címében ad: „Cillei gróf úrért meghal most Vajdafi László”. Ugyanezt az indoklást tudta egy szakszerűségben Gyöngyösit, Szerémit messze felülmúló történetíró, Petrus Ranzanus, aki finoman került ki az ítélőszék összetételét, működését: „Az elfogatástól való harmadik napon Lászlóra, Ulrik megölése miatt, ítélet hozatott: arra hivatkozással, hogy a királynak vér szerinti rokona volt, mintegy felségsértés bűnöse lévén, bárdra ítélték.” A hagyomány Bánfi Pálban is olyan mozgatót látott, aki a Hunyadi-ellenes bírósággal halálra ítéltette Hunyadi Lászlót. Szerémi György ebben a tekintetben tömör, de sokat eláruló fogalmazást adott az ítéletről: „. . . a király . . . Magyarország nádora ítéletének nem mondott ellent, erre nem felelt.” A hiteles nevet behelyettesítve tehát Garai nádor volna a főszereplő, akinek a király némán helyeselt. A nádor vezette bizonyosan azt az országnagyokból alakult alkalmi ítélőszéket, amely Hunyadi Lászlót a soha perrendszerűen be nem igazolt felségsértés vádjával halálra ítélte. A külföldre is a nádor ítélkező szerepe jutott el. Ezt fejezi ki Castiglione János bíboros római

levele a milánói herceghez 1457. április 30-án („data in prima la sententia per lo conte palatino, de Ungaria iudice lo regname”). De az ítélet maga rövid úton, tanúmeghallgatások nélkül történhetett, mivel csak a március 15-e s legfeljebb 16-a fele állt rendelkezésre. A belgrádi eseményen résztvett egyes személyeket ezért kellett bevonni a bíróságba, hogy mint a vád tényét hivatalból ismerők pótolják a tanúkat. Azt nem remélhették, hogy Szilágyi Mihályt valaha is odavonszolhatják. A vád tanúinak hiányát újabb váddal pótolták: azt híresztelték, hogy Hunyadi László a királyt három nap elteltével meg akarta öletni. Ezzel az országnagyok csonka, de feltöltött ülése a formaságokra nem adva ítélkezett, arról talán dokumentumot sem készített. Ezért joggal vizsgálta Mályusz Elemér az eseményeket a Hunyadi-házhoz közelálló szellemben fenntartó Thuróczy-krónika értesültségének forrásait és állításainak egy ellentmondását. A krónikaíró Thuróczy János a végzetről elmélkedve lényegében a törvénytelen ítékezés kérdését járja körül: azoknak a gonosz tanácsadóknak kellett volna hirtelen halállal bűnhődniök, akik az ifjú V. Lászlót rávették Hunyadi László kivégeztetésére. A főurak a királyt azzal ingerelték a Hunyadi fiú ellen, hogy azt dölyfössé tette az előkelők és a köznép rokonszenve. Ezeket az előkelőket Mályusz Elemér a nemesekkel azonosította, ami egészében helyes lehet, de éppen ebben a szövegösszefüggésben a Hunyadi-párt főtisztségekre emelkedett nemesi híveit jelentheti. Mindez az ítélkezőket a Habsburg-párti főemberekre szorítja. Ez az a kör, amely Hunyadi Lászlót bosszúból vérpadra juttatja, mégpedig a király esküvel erősített ígérete ellenére. Ez az érvelés, gondolatmenet viszont maga is sejtet valami okot, ami bosszút hívott ki, aminek elejtését esküvel kellett ígérni. Mályusz Elemér fontos észrevétele, hogy Thuróczinál meglepő állítást találunk, amely szerint a Hunyadi-párt előre elhatározta Cillei Ulrik megöletését. Ez pedig nem büntelenül, csak mégis törvénytelenül elítéltnek mutatja Hunyadi Lászlót. A Thuróczy-krónika elemzésével Mályusz ki tudott mutatni előadási következtelenséget, két egymásnak ellentmondó állítást, ami mögött más és más eredetű forrást sejtett meg. A Cillei elhatározott megölésére vonatkozó információt Guthi Országh Mihálytól szerezhetette a krónikaíró, aki élete végén visszaemlékezéseit közölte Thuróczival s az feljegyezte krónikájába. Mivel Országh és Lindvai Bánfi Pál volt a két ajtónállómester, tudhattak egymás nézeteiről, lépéseiről. Bánfit Thuróczi a Cillei–Garai párt tagjaként kiemeli és őt tünteti fel a Cillei halálának megbosszulására kitervelt akció, az ifjú Hunyadi lefejeztetése egyik értelmi szerzőjének. Nem valószínű, hogy Országh Mihály helyeselte volna az ilyen bosszúállást, s Mályusz nem is következtet ilyen felelősségre abból, hogy a Hunyadi Lászlót elmarasztaló 1457. március 21-i ítéletével Bánfié mellett Országh nevét is felsorolja az országnagyok között. Magam eddig sem mennék el: ezt az oklevelet nem tekintem ítéletlevélnek, hiszen a végrehajtás után állították ki s a névsor nem igazolja a valószínűleg március 15-i jelenléte sem. Abban azonban igaza van Mályusznak, hogy Guthi Országh nem exponálta magát a Hunyadiak érdekében, s nem vállalta a börtönt Vitéz János váradi püspök példájára. A legkedvezőbb esetben is semlegesen viselkedett, mégis olyan látszattal, hogy magatartását Hunyadi-ellenesnek vélhessék. Az utókor előtt Országh jobbnak látta közömbös magatartását elleplezni, legalábbis olyan magyarázatot adni, hogy állásfoglalásán ne akadjanak fenn. Egy eltervelt Cillei-ölés melletti kiállását aligha várhatták el tőle. Információja alapján Thuróczi mellőzte Országh nevének említését: sem a barátok, sem az ellenségek közé nem sorolta.¹⁴

Hunyadi Lászlót a források egybehangzó tanúsága szerint 1457. március 16-án kivégezték, estefelé egy budai térségen. A politikai jellegű kivégzés történelmi felelősségét – sikertelenül – azzal is el akarták hártani, egyben a főrangú ifjút megalázni, hogy a városi hatóságot vették igénybe a végrehajtásban. Veit Arenpeck krónikája szerint „Midőn végül azoknak a grófoknak (=Hunyadi László és Mátyás) fogvatartásának harmadik napja elhozta az esti órát, László grófit átadták Buda város bírójának és esküdt polgárainak kezébe, hogy végrehajtsák a fővesztés büntetése, és sok fegyveres őrizete alatt a budai vár elé, a Friss-palotának (Fryspalotha) nevezett átriummal szembe vezették, ahol négy ütéssel lefejezték. Huszonnégy esztendő volt.” Ebben a tárgyias osztrák leírásban az olvasó szemét nemigen zavarta a négy ütés, amit magyar kapcsolattal források szenvedélyesen részleteztek. Az sem érzékelhető belőle, hogy a városi tanácsot nem kellett erőltetnie erre a szerepre, hiszen a Hunyadi-párt mellett állt a városi szegénység, ettől félve a budai gazdagok átmenetileg a Habsburgok mellé húzódtak. Ranzanus Péter, aki 1475/78 között nápolyi követként még a szemtanúk közt élő hagyományt hallhatott Budán, a kivégzés körülményeit csodálatra méltónak, hallgatással nem mellőzhetőnek jellemzi: „Amikor a hóhér harmadik ütéssel a fejét nem tudta levágni, László ámbár kezét háta mögött összekötötték, saját erejéből felemelkedett és állva mondta: 'Jogosan kerültem el a halált, midőn három csapással lesújtva, Isten jószágosságából eddig megvagyok'. Így szólván, amit sokan, akik ott álltak, hallották, ott néhány lépést tett, de hosszú ruhájától akadályoztatva, amit lábával tapodott, a földre esett. Így néhányan azok közül, akik az ő megölésére a királyt esküszegővé tették, azt parancsolták, hogy a hóhér mérjen negyedik csapást és így legott kiszenvedett.” Ezt a valóságmagot színezte tovább a városi népképzlet, illetőleg az azt formáló Szerémi György: „A budai bakók megkötözve vitték a Szent György vértanú terére Vajdafi Lászlót. Jeles férfiú volt, a kormányzó fia ... Göndör hajú, mint Absolon, s kis arany kereszt rejtőzött hajában. A nádor nyomban megparancsolta, hogy ne hosszabbítsák meg életét, hanem rövidítsék meg. Majd a budaiak bakója megtette a kardvágást. Először sértetlen maradt. Másodszor és harmadszor is sértetlen maradt. Ez a bátor férfiú nyomban felemelkedett a földről, és fennhangon mondta: 'Halljuk magyar törvényünket: hogyha valaki elszenvedi a bakó három csapását fejvesztésként, azt szerencséje megszabadította.' Miklós nádor mondta: 'Annyi csapást kapjon a bakótól, míg fejét testétől el nem vágja.' Ennek hallatára Vajdafia László maga vette elő a keresztet hajából, odaadta a bakónak, s a bakó a bíró kezébe. És letérdelve háromszor Jézust kiáltott. Az első csapásra leesett a feje. Testét fejével együtt eltemették a cseribarátok Szent János kolostorában.” Ebben a realitást kereső népi vélekedés fokozza a csodás elemet s a vallás eszménye útján is sötétebbnek ábrázolja a tévesen megszemélyesített nádort. A kivégzés idejére visszanyúló hagyományt jelezhet a temetés adata, a szigorú szertartású mezítlábas ferences szerzetesek (fratres observantes) kolostorába (mai budai Színház u. 1–3.). Itt nem visszavetített az emlékiró, mert akkor csak ideiglenesen temették el. A kivégzés idejét és körülményeit csaknem teljesen Arenpeckkel egybeesően írja le Thuróczi János, csupán az esti órát stilizálja csillagászati kifejezéssel. Már a közel kortársak felismerték és hangsúlyozták ebben a szabálytalan kivégzésben azt az összefüggést, miként vezet a hatalommal való visszaélés az autoritás csökkenésére. Ranzanus ékesszavú leírása szerint az egész Magyarország, kivéve azt a kevés embert, aki rossz lelkiismeretű

volt, Hunyadi László méltatlan halálát a legkedvetlenebbül fogadta, sokan könnyeket ontva mutattak hatalmas fájdalmat, a hitvány királytól kis híján elszakadtak valamenynyien, mondván: 'Ej, milyen jutalmat adtak Corvin (=Hunyadi) Jánosnak, akinek jótéteményéből Magyarország királysága annyiszor megvédve és megmentve került el a törökök hatalmába kerülést'. Az elszakadást megakadályozta a fegyveresek hatalmas csapata, amely a király parancsára hosszában-széltében betöltötte a kivégzés helyét és környékét. A kihunyt testre semmi gondot nem fordítottak, csak átvitték a Mária Magdolna-tempomba, ott a király katonái annak parancsára az éjszakán át serényen őrizték. Ahol megvirradván, a Krisztus teste kápolnában minden gyáspompa nélkül eltemették. Ennyi bűn méltatlanságát követték a bajok. Magyarország egész népének hatalmas gyűlölete támadt a király és azok ellen, akiknek tanácsára mindezt tenni merte. Elszakadtak a királytól Corvin János barátai, akiknek parancsnoksága alatt sok vár és erősített mezőváros volt. Ahol tehették, ezek Magyarország számos helyét tűzzel-vassal pusztították. Ez a forrás tehát az áldozatnak a budai magyar polgárok plébániájára való ravatalozásáról és kápolnájába való ideiglenes temetéséről őriz hagyományt és előremutat az V. László elleni feudális felkelésre. Ezt az etnikai összetartozást és hangulatot más társadalmi hangsúllyal írja le Thuróczi János: fájdalom, szomorúság, szorongás töltötte el a gróf halála miatt az őt kedvelőket, csaknem minden magyar, nemesek és parasztok lehajtott fejjel voltak láthatók, kezüket tördelve, mintegy nehéz álomba merülve elmélkedve. Sokak arcát könnyfolyó öntötte el. Azt lehet mondani, hogy ha nem fenyegetik szörnyen a magyar néptömeget, ha a szokott órában és helyen viszik vesztőhelyre László gróft, a plebejus nép kiragadta volna őt a halál torkából. Mert a városba a szőlők művelésére nagy számban gyűltek össze olyanok, akik iránta nagy ragaszkodást mutattak. Ezek vért ontottak, sebeket fakasztottak volna, hogy megbosszúlják őt. A kései órán mégis elkerülhető volt a városi köznép felkelése és másnap, 1457. március 17-én a Budán tartózkodó László király meg Giskra János a boroszlóiaknak hírt küldtek Hunyadi fia László kivégzéséről. Az elemzett forrásokból kitűnik, hogy V. László végignézte Hunyadi László kivégzését a Friss-palota előtti térségen. A válságos napokban döbbenhetett rá az udvari csoport, hogy a gyorsan meghozott és végrehajtott ítéletnek formát kell adnia és azt szélesebb körrel jóvá kell hagyatnia, legalább ennek látszatát mutatnia. Így keletkezett 1457. március 21-én egy irat, amit nem tekinthetünk ítéletvévelnek, mert azt fel kellett volna olvasni az elítélt és a kivégzés közönsége előtt. Csak utólagos önigazoló írás ez, sebtiben készítve önmagát teleplező formai gyengékkel. Az irat királyi oklevél, amely beszámol a Hunyadiakon kivívott győzelemről és amely dicsézően emlékezik meg azokról, akiknek ebben a legnagyobb részük volt. Ezek tehát nem ítélszékként szerepelnek, hanem éber tanácsadóként: Garai nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda, Bánfi Pál főajtónálló, Buzlai László főpincemester, Szomszédvári Czernin Henning főlovászmester, s a külföldinek tekinthető Jodok véglesi kapitány, Holczler Konrád osztrák hercegségi pénzügyi főtitkviselő (magister hubarum), Rukkendar Farkas (Wolfgang Rukkendar) kamarás. Csak következtethetünk belőle, hogy felségsértési ítélet volt szóbelileg. Az utólagos irat, melynek egyetlen aláírása a királyé (Ladislaus Rex manu propria), egyetlen kéz tollából való. Hunyadi László vétkei közé sorolja a király belgrádi elfogását, a király rokonának, tanácsosának és földijének karddal megölését, amit cinkosokkal és váratlanul hajtott végre. Az uralkodót

fogolyként vitték Temesvárra és ott kegyelmi ígéretre kényszerítették. Leleplezték Hunyadi László budai összeesküvését a király és tanácsosai ellen, hogy három nap múlva megöljék őket. Ha igaz, hogy az egész irat Dénes esztergomi bíboros érsek, főkancellár keze által készült, az elszigeteltségüket és kapkodásukat mutatja. Ugyanez a kéz írta a szövegvégi névsort, az ekkor viselt egyházi, világi rangok betöltőiről teljes sorban, amivel el is árulja magát. Az érsekek és püspökök névsora korjelző, de a sietős – más iratból átvett és nem a jelenlevőkről készült – összeállítás János váradi püspököt is tartalmazza, aki pedig foglyuk volt és mégis elfelejtették kihagyni! A világi országos főméltóságok és vármegyei ispánok sora sem lehetett mind ott, közülük Rozgonyi János erdélyi vajda és Lindvai Pál főajtónálló biztosan asszisztált ehhez, de Guthi Országh Mihály főajtónálló neve talán csak odakerült más egyet nem értőkkal együtt. Az ifjú király más országaiban továbbra is figyelemmel kísérték a budai eseményeket. A görllitzi városi írnok Bereit 1457. március 24-én csehországi tartózkodásából írt városának a fontos budai újdonságokról. Március 31-én Bereit már máshonnan, morva városból írt haza, úton Bécsbe, ahonnan Magyarországra kívánt menni a királyhoz. A következő láncszem, amiből visszakövetkeztethetünk a Hunyadi-fiúk elleni eljárásra, április 28-ról való: a Budán tartózkodó László király erdélyi birtokrészeket adományozott el, amelyek Hunyadi Lászlóhoz és Mátyáshoz tartoztak, de hűtlenségi perük folytán (per notam infidelitatis eorundem) a királyra háramlottak. A birtokelkobzás tényéből azonban nem következtethetünk, mint egykor Fraknoi Vilmos tette, felség sértési ítéletre a Hunyadi-fiúk valamiféle perében, főleg ketten együtt aligha voltak szabályos bíróság előtt. A következő forrás már április 30-ról való, de Rómából, tehát korábban Budáról elindult értesülésről van szó: Castiglione János bíboros, pavai püspök levélben értesítette Francesco Sforza milanoi herceget, hogy a volt kormányzó fiát lefejezték (el figlolo de lo governatore vechio e stato decapitato), hivatkozva Magyarországról kapott levelekre. Ha volt is perbevonás Hunyadi Mátyás esetében, a halált elkerülte, nyilván nagyon ifjú kora folytán. A kritikus napokban a budai börtönben maradt több más fogollyal együtt. Az eltérő sorsot tömören érzékelteti Gyöngyösi Gergely, aki szerint Vajdafi Lászlót „a harmadik napon lefejezték, Mátyást pedig László király Bécsbe hurcolta”. További útját és az őrizet jellegét pedig a rész címében helyezte el: „Mátyást meg túszként őrzi a prágai cseh.” Legalábbis tehát a Poděbrad Györgynél való őrzést már nem egy hűtlenségi per elítéltjeként szenvedte, inkább a Szilágyi Mihály féle mozgalom valamely fordulata esetén felhasználható túszként. Lényegében ugyanezt állítja, hivatalos kortársi értesülésként Pietro Thomasio, a Velencei Köztársaság követe Prágából 1457. november 27-én küldött gyorshírében: Mátyás (Matheus), ama János fia, akit Ausztriában börtönben őriztek, amely napon a király napját bevégezte, Prágába érkezett. A kormányzó hatalmában van.¹⁵

A Hunyadi László kivégzésébe belekeveredett városi hatóság élén az adott pillanatban magyar ember, értelmiségi állott, Székesfehérvári Dénes deák (1457. március 28-i oklevélben Dyonisius literatus de Alba Regali iudex). Az ügylet, amelyről a budai iparos esküdtek előterjesztésére oklevelet állított ki, városi (és pedig a Duna melletti külvárosba eső) házakat említi, köztük olyan arisztokratákét, akiknek nem csekély részük volt Hunyadi László bukásában és halálában. Lindvai Bánfi Pál (itt mint rector curie regis maiestatis szerepel) jelent meg a városbíró előtt, hogy valamely házát, amely Garai László nádor

háza mellett áll, a nádornak adja. Az érdekes oklevél más oldalról világítja meg a polgárvárosi hatóság érintkezését a feudális vezető réteggel. Azt is jelzi, hogy a Hunyadi László halálában „érdemeket szerzett” feudális úri és városvezető elemek magabiztosak voltak, mindennapi hivatalos és magánügyekkel foglalatostkodtak. A továbbiakban nincs adat Székesfehérvári Dénesre, *eltűnt a városi közéletből*, talán már a következmények láttán, talán mert Mátyás király alatt el kellett tűnnie. Kubinyi András várostörténeti monográfus merész feltevése szerint „nagyon könnyen lehet”, hogy az 1456-ban városbíróvá lett Dénest ciklusában származáshelyéről nevezték és mivel Hunyadi László kivégzésében szerepet kellett vállalnia, Mátyás „neheztelt rá”, ezért 1458 és 1462 közt nincs rá adat, de azonos a korábban és későbbben szerepelt, lakóhelye szerint nevezett Budai Dénessel (Dyonisius literatus de Buda), aki budai magyar patrícius, 1452-ben tanú a Magdolna-templomban a sasadi tizedper egyik aktusánál, fogott bíró 1454-ben a Rozgonyiak peres családi ügyében, 1462-ben budai tanácsstag, 1464/83/84-ben pedig személynöki ítélőmester, 1481 előtt háztulajdonos az Olasz utca északi végén. Egyrészt ennek a személynek következetes Budai neve, ami éppúgy lehet származásnév, másrészt állami pályája, ami kétséges Hunyadi Mátyás alatt, ha bátyja kivégeztetője lett volna, az azonosítást igen kétségesse teszi. Székesfehérvári Dénes a magyar polgárok és plebejusok előtt vált lehetetlenné szomorú szerepvállalásával, ezért kellett eltűnnie, amire gyors alkalom volt az 1457. évi bíróságbetöltés, ahol a szabályok szerint német embernek kellett következnie. A városvezetésben járatlan magyar értelmiségi eszközzé süllyedt a Hunyadi-ellenes úri csoport kezében, a körültekintő német patriciátus egy része őrizhette meg részesedését a városi hatalomban, mert nem kompromittálta magát a kivégzésben. Olyan helyzet érvényesült Budán is, amit a svéd városi életre fogalmazott meg annak egy svéd érzelmű bírálója az 1460-as években: „A pénzverőmester német, az illeték- és vámszedők németek, az adószedő német, úgyhogy svédek számára más tisztség nem marad vagy nyílik, mint a hóhérek és a sírásók.” Budára is ez Hunyadi László kivégzésének polgári tanulsága. De az elemzett oklevél arra is fényt vet, hogy a magyar arisztokraták nemcsak a vári polgárnegyedben, de a külvárosban további házak szerzésére is törtek.¹⁶

A budai német patriciátus aktív, városvezetői terheket több országos politikai áramlat idején vállaló tagja volt Münczer (Münzer) János, a Münich és Siebenlinder familiákkal rokonságba került kereskedő, aki 29 esztendőn át (1447 és 1475 közt) volt részese a főváros irányításának, bíróságot 9–10 esetben viselt és ilyen hivatali éve alatt hunyt el, 1475. szeptember 22. és október 23. között. Mint bíró – és esküdt polgártársai – előtt számos ügyet került megerősítésre, írásba foglalásra. De a város polgárainak anyagi érdekeit védve is aktívan járt el, pl. 1454-ben Pozsony városával levelezve a budai polgárok harmincadvámkiváltságai érvényesítéséért, a tartozatlanul szedett harmincad és vett zálog visszaadásáért. A levél hangsúlyozza a két város igazságszolgáltatási együttműködésben és előjogok, szabadságok közös, országos érvényesülésében megnyilvánuló összetartozását, tehát nem csekély polgári öntudattal rendelkezett. Az 1457/58. bírósági ciklus alatt különösen aktív volt, amit aránytalanul sok oklevele tükröz. *Talán az államhatalom megrázkód-tatását, az abban keletkezett úrt igyekezett ellensúlyozni*, a városlakókat megnyugtanni. A Hunyadi László kivégzése helyén, a Szent György téren álló, egy esztergomi egyházi személy kezén volt kőház ügye 1457. május 9-én szerepelt előtte, ami iparos bérlő kezére

szállt át. A bíró útján fizetett október 1-én a vitás neveyi tizedet bérbevevő Garai László nádor egy hátralékos részletet az egyházi kezelőnek (sequestrator). Október 3-án pedig egy esztergomi templomnak a budai Szent György téren levő, a Duna felé eső házát adták a bíró előtt, két esküdtje előterjesztésére, örökbérbe egy iparosnak. Október 4-én a bíró elé járult Dénes esztergomi érsek néhány paptársával, hogy a budai Olasz utcában (in platea Italicorum) levő kőházát bérbeadja egy velencei olasz budai polgárnak, egy arezzoi olasz háza szomszédságában. November 4-én a bíró és esküdtjei előtt más házeladás, november 26-án oklevélátírás folyt. A válságos évben, nem egy ízben tehát a kivégzés helye vagy az ítélezés részesei szerepeltek a városi hatóság, a cselekményben nem részes bíró előtt, fel-felidézve a válság okát. Münczer tekintélyére vall, hogy a város esküdtjei 1459. szeptember 7-én mint főbírájukról (iudex noster supremus) írnak róla Pozsonynak abból az alkalomból, hogy a nádor részére a Pozsonytól Budának kölcsönadott 100 forintot letette az esküdtek előtt. 1461. december 23-án a német városvezetés és a Mária templomi egyházi vagyonkezelés, német vallásos konfraternitás teljes összefonódása tűnik elő a Münczer János bíró és esküdtjei előtti eljárásból, amikor Münczer bíró egyben a Mária templom vagyonkezelője (vitricus), két másik német polgár pedig mellette mint a Krisztus szentséges teste oltár konfraternitás céhmestere (magistri ceharum confraternitatis altaris) szerepel s ekkor már a Garai nádori család temetkezési kápolnája ügyében László nádor fia Jób szerepel, akivel a magas rangot a família elvesztette. 1462. február 17-én ismét a budai német templomi kultusszal kapcsolatban tűnnek fel Münczer bíró neje és nőtestvérei, más német patrícusok feleségei. Münczer sógornői 1462-ben vízimalmot adtak el Dénes bíboros esztergomi érseknek egy északi folyón. 1462. június 1-én Mátyás király előtt eredményesen jelent meg Münczer János volt budai bíró és pozsonyi sógora, feleségükkel és gyermekeikkel ennek a malomeladásnak megerősítésére. A király elé bátran járulhatott tehát a budai német patrícus, aki mint az idősebb Hunyadi-fiú halálában ártatlan megengedhette magának a vétkes világi és egyházi vezetőkkel való hatósági és vagyonjogi érintkezést.¹⁷

A növekvő feszültség jele, hogy egy lelet tanúsága szerint megindult a féltve őrzött vagyonkák elrejtése (egy edénykében sokszáz ezüstdénárt, amelyek közül a legkésőbbiek V. László 1452/7 közti érméi). A legkorábbi adat az összeütközésről arra utal, hogy amint eljutott a hír a budai letartóztatásokról a Maros-vidékre, kitört a küzdelem: a király fogóságban tartotta Hunyadi Lászlót és Mátyást, amiért bosszúból Szilágyi Mihály és Erzsébet elragadta a Rozgonyi János illetményóját a Maroson szállító hajó rakományát Lippánál. Hogy a bajt elkerülhetővé tegye, 1457. március 19-én a király országgyűlést hirdetett, a rendek összegyűlését többször is szorgalmazta, de lépései nem akadályozhatták az ellenpárt térnyerését. Április 14-én Temesvárott Hunyadi János özvegye és testvére Szilágyi Mihály politikai megegyezést kötött Szentmiklósi Pongráccal. V. László április 18-i, Budán kelt levelében elismerte, hogy Szilágyi pártütése veszedelmes, annak emberei még Giskra területén is szereznek zsoldosokat. Május második felében László király Bécsbe távozott, magával víve Mátyást. Bécs felé tartva Esztergomban járt a király, amikor is szabadon bocsátotta Vitéz Jánost. De ez nem csillapította a fegyveres akciókat. Budáról küldött 1457. június 15-i velencei követjelentés már elmondja, hogy Magyarország „nagyobb része el van pusztítva”. Ennek egykorú másolata milanoi levéltárban mutatja, hogy egész

Észak-Itáliát érdekelte. *Szilágyi Mihály harcban állt* Erdélyben, ostromolta a királyhű Beszterce és Nagyszében városát. Szorongatottságában az ifjú király június végén béketárgyalásokat kezdett Hunyadi János özvegyével, de feltételei nem elégtették ki a Hunyadi-pártot. Július 12-én Temesvárott a Hunyadi-párt megállapodott Szentmihályi Pongráccal mint lipői főispánnal s annak fiaival és testvéreivel. Kanizsai László is összetartott Szilágyival. Szilágyi Mihály macsói bán és belgrádi kapitány bizonyos feltételek mellett szolgálatába tudta fogadni Velyni János, Dobroniczi Hatan Vencel, Porusina Czolka János cseh csapatvezéreket és társaikat Tokajban augusztus 18-án. A Habsburg-párt helyzete rosszul állhatott, mert Giskra főkapitány augusztus vége felé új békét ajánlott Szilágyinak, s feltételeit már szeptember elején a király elé terjesztette. A békét kereste Perényi János tárnokmester is, a Hunyadi-párttól fegyverszünetet kérve. Szeptember 8-án Kassán Perényi és Giskra János, a felső részek főkapitánya békét kötöttek Szilágyi Mihály belgrádi kapitánnyal. Ezután kapott értesítést egy város (talán Bártfa) tanácsa az V. László király és Szilágyi Mihály közt kötött békéről és annak főleg a várak és birtokok elosztását illendő pontjairól. Szeptember 13-án Kassáról maga Brandisi Giskra János írt levelet Bártfa tanácsának arról, hogy Perényi Jánossal együtt Szilágyi Mihállyal a legközelebbi Szent György napig békét kötöttek és az ebben a tárgyban Szikszón tartandó gyűlésre hívta meg a polgárokat. Szeptember végén a királyi udvar Prágába került át. A jól értesült Giskra a *király hirtelen halála* (Prága, 1457. november 23., bubópestisben) után Poděbrad útján már december folyamán egyezkedni kezdett a fogoly Mátyással. Ez, a szomszéd területről lévén szó, könnyen megérthető. De egyébként is gyorsan terjedt a több országban uralkodó utószülött László halálhíre, részben váratlan volta, részben a hozzá tapadó huszitaellenes vádak miatt. Poděbrad György ebbeli ártatlanságát azonban egykorú velencei értesülés igazolja. Pietro Thomasio követ gyors híre szerint (Prága, november 27.) az oka a pestis, amely Belgrádból terjedt el (pestis Nandoralbensis) és oly számos fejedelmet, előkelőt és népet pusztított el s most Lászlót, az egyedülálló királyt hirtelen megölte, akit pedig a kórtól már immunisnak véltek. A királyt a pestis vitte el. Ezek a rendkívüli körülmények adtak utóbb alkalmat Thuróczi Jánosnak, hogy elmélkedjék a király végzetes sorsáról: nem V. Lászlónak kellett volna hirtelen halállal bűnhődnie; váratlan halálával esküszegéséért fizetett; Hunyadi László lefejezését – bárki adott a gonosz tette utasítást – lényegében gyilkosságnak állítja be; ha mégsem gonosz tanácsadó, hanem a király halt meg, annak csak az lehet az oka, hogy a végzet ily módon akart helyet engedni az eljövendő dolgoknak (ti. az üres trón Hunyadi Mátyás számára jutásának). Egyelőre még csak arról volt szó, hogy László király foglya szabadulni tudjon. A hirtelen halálhírről Szilágyi Erzsébet mindjárt Prágába küldte Vitéz Jánost, hogy a cseh gubernátortól Mátyást, akármibe kerül is, kiszabadítsa. A küldetés villámgyorsan folyt le, a velencei követjelentés szólva azokról a magyarokról és osztrákokról, akik ma és holnap szinte mind útnak indulnak, köztük említi Vitézt (K.P.D. Varadiensis), aki a nagy megrázkódtatást érző országba visszatérni akar. Van ugyanis Szilágyi Mihálynak (Siladimial) felkészített hadserege, amely felől senki sem kételkedhetik, hogy a Hunyadi János fiait ért jogtalanságok megbosszulására fordul. Mátyás a kormányzó hatalmában van, aki vajon őt ellenszolgáltatás nélkül szabadon bocsátja-e, amire közepes kétség áll fenn. A választékos szóhasználatú követ jól tájékozott volt. Már december elején Bécsben széles körben

hír terjedt Hunyadi Mátyás és Poděbrad leánya eljegyzéséről. December 26-án Cunstat és Podjebradi György, a cseh királyság kormányzója Prágából levelet írt Brandisi Giskra János Sáros vármegyei főispánnak, amelyben arról is értesítette, hogy Hunyadi Mátyással a címzett érdekében megegyezett. De a kezdeményezés már kicsúszott a kezükből, a Hunyadi-párt számára az északi városok fontosabbak voltak. Így sietett Horogszegi Szilágyi Mihály macsói bán és belgrádi kapitány, mint I. Mátyás király nevében Magyarország kormányzója Balázs deák solymosi várnagy útján közölni Bártfa tanácsával, hogy Hunyadi János fiát, Mátyást magyar királlyá választották. Ezt a Habsburg-párt józanabb elemeivel való *ligakötése* előzte meg. 1458. január 12-én állapodtak meg Szegeden Hunyadi János özvegye, Szilágyi Mihály és Garai László Hunyadi Mátyás trónja érdekében. A sértettek megbocsátottak Garainak és Bánfi Pál főudvarmesternek. Az *új liga* szerint Hunyadi Mátyás kapja feleségül Garai Annát. Az oklevél kezdősoraiban Szilágyi Erzsébet hangsúlyozza kormányzó és beszercei gróf özvegye voltát, Szilágyi Mihály pedig belgrádi kapitányságát. 1458. január 20-án Szilágyi Mihály bevonult Pestre Rozgonyi Sebestyén, Kanizsai László, Szentmiklósi Pongrác és mások kíséretében. Ekkorra már Szécsi Dénes esztergomi érsek is a Hunyadi-párthoz csatlakozott. Január 24-én zajlott le az országgyűlési megválasztás. Erről még aznap Moyse Bono velencei polgár levelet küldött Francesco Sforza milanoi herceghez: „Magyarország királyává választották meg János úr, egykor kormányzó (governador) fiát, aki annak kisebb fia és neve Mátyás . . . kora 17 év”. Érett férfinak hitte tehát. Prágába a küldöttséget Szilágyi Mihály választott kormányzó vezette, a küldöttségben volt Rozgonyi János, Rozgonyi Sebestyén, Országh Mihály és mások (ez tehát már nemcsak eredeti Hunyadi-pártiakból állt). Mátyás fényes kísérettel érkezett Strazsnicére, ahol Poděbrad közvetítésére elfogadta Giskra hódolatát. Az új összefonódások és átcsoportosulások jele, hogy 1458. február 1-én Cossovi Axamith Péter és társai levelet írtak egyfelől Perényi János tárnokmesternek, Országh Mihálynak és Ónodi Czudar Simonnak, másfelől Dénes esztergomi érseknek és János váradi püspöknek, amelyekben kérték, hogy járjanak közben Szilágyi Mihálynál, kapják meg a szolgálatukért kikötött fizetséget. Február 14-én Mátyás király bevonult Budára. Az ország addigi főemberei, a nádor, azután Újlaki és mások, akiknek lelkén száradt Hunyadi László vére, tétlenül, de helyezkedve nézték az ország új állapotát. A király nem sietett atyja és bátyja szövetségeseit helyükre ültetni. A Rozgonyi család régi felvidéki érdekeltségének is megfelelt, hogy Rozgonyi Sebestyén főlovászmester a Felvidékre ment, kiküldve a „rablók” üldözésére. Április 30-án Mátyás kérte Bártfát, hogy a város hadiszerekkel segítse Rozgonyit.¹⁸

A trónra jutott fiatal Hunyadi Mátyás több lépése mutatja, milyen gyorsan tudta a megbocsátást, a kegyet gyakorolni – amivel autoritását növelte – még olyan esetekben is, ha ezzel *szinte bátyja sorsát felelte*. Hunyadi László az országos és fővárosi politikai emlékezetből és megújuló kegyeletből azáltal is eltűnt, hogy ideiglenes sírhelyéről 1458 tavaszán Mátyás király Gyulafehérvárra, az erdélyi püspöki székesegyházba atyja mellé temettette, ahol síremléke töredékei máig megmaradtak. A befolyásos Alsóindvai Bánfi Pálnak (élt 1475-ig) megígérte az új uralkodó, hogy nem bosszúlja meg rajta a Hunyadi-család elleni vétkeit, mert a főúr csak ezzel a feltétellel ismerte el az ifjút királynak. Mégis a régi acsarkodó hamarosan átállt Habsburg Frigyes császárhoz, bátorította azt a korona ki nem adására, 1459. február 14-én pedig aláírta a Frigyes magyar királlyá vá-

lasztásáról szóló oklevelet. Igaz, hogy átmenetileg Kanizsai László is Frigyeshez pártolt. Mátyás körültekintőbb volt abban, hogy *egy régi Ulászló-hívet úgy állítson maga mellé*, hogy egyszersmind a Habsburg-hívek befolyását csökkentse. Ezért a király Guthi Országh Mihálynak, az első általa még 1458-ban kinevezett nádornak és fiainak adta új adomány címén azt a Buda városa Zsidó utcájában levő házat, kúriatelket, amely néhai Cillei Ulriké volt, s amelynek birtokába királyi adomány folytán Országh Cillei magszakadása (1456) után került, a házban levő királyi joggal együtt. Ezek az adományok 1458–62 közé tehetők és Gosztonyi István formuláskönyvében maradtak fenn. Az oklevél az új zsidóutcáról szól, a mai Táncsics Mihály utca egyik, a 9–13. számokra eső szakaszáról, bizonyosan 9. számú hatalmas telken álló épületről. 1462-ben már az egykor Cillei gróf, most Országh Mihály nádor épületéhez tartozó majorság (allodium) szerepel a Szombatkapun kívül. Az épületet a Guthi Országhok háromszáz négyzetméter alapterületű palotává építették ki, egyesítve a volt Cillei-házat a Szécsényi család szomszédos épületével, a kisebb telkeket összevonva. Az 1484-ig működő nádor tehát jól ismerhette a módos budai polgárokat. 1462. április 20-án előtte öt nemes elismerte 116 forint súlyos feltételek melletti kölcsönvételét Ernuszth János budai polgártól. Az természetes, hogy az Ulászlóhoz és a kormányzóhoz hú Rozgonyi-ág Olasz utcai (mai Országház utca közepe) háza Mátyás alatt is az övék, 1482-ig Rozgonyi László belgrádi kapitány kezén. A Mindszent utcában egy egyházi házat (mai Uri u. 8.) 1467-ben Rozgonyi György bérelt. De az már Mátyás király politikai meggondolására vall, hogy 1466-ban az Uri utca nyugati oldalának más pontján házadományt tett a Rozgonyi-család olyan politikai múltú tagjainak, mint János, Rajnald, Osvát testvérek, akiknek a király meglepően szép tisztségeket, alkalmi megbízásokat adott (Rozgonyi János tárnokmester 1459–70, több ízben Mátyás követe; Rajnald temesi ispán 1459; Osvát 1458-ban Újlaki Miklóssal együtt Mátyást képviselte Poděbrad György koronázásán, főlovászmester 1459–60). Azzal, hogy még Rozgonyi Rajnaldék budai házgyarapodását is elismerte az uralkodó, jelezte, hogy nemcsak az Ulászló–Hunyadi vonal következetes, ám óvatos magatartású hívei iránt kegyes, rangot és vagyont osztva (az 1484-ig élt Guthi Országh Mihály), nemcsak *tárgyilagos, nem részrehajló fő támogatói* iránt (Szilágyi Mihály kiküszöbölése; Kanizsai László – 1459 erdélyi vajda, 1466 főlovászmester – és Rozgonyi Sebestyén – erdélyi vajda 1458–60 – ellenfeleik fölé nem emelése; Vitéz János külpolitikát illető meg nem hallgatása), hanem volt lelkiereje üldözés nélkül kivárni a gyilkosok természetes elmúlását (Garai László). Az utóbbinak további foka vagy már torzulása, hogy egy idő múltán az ilyeneknek megbocsátott (Újlaki Miklós), egyben *feledtetve, hogy a maga trónját bátyja halála árán nyerte*, szinte elismerve, hogy bűneikkel ők is hozzájárultak uralmához. Ekkor már nem hátra, hanem előre nézett. Így érthető, hogy az egygyéforrott Mindenszentek utcai (Uri utca 47. számú) és Olasz (mai Országház) utcai gótikus palotát a Garaiak után Corvin János, Mátyás király fia birtokolta, ő is két utcára nyíló palotájával remélhette tehát a politikai emelkedést. Így vezet át nemcsak az ország, de fővárosa életében is Hunyadi László halála a magyar történet egyik legjelentősebb korszakába. Az idősebb Hunyadi-fiú sírjából, amelybe a Habsburg udvar a Hunyadi János nevéhez fűződő küzdelmek eredményeit is temetni akarta, a magyar centralizáció dicsőséges évtizedei virágoztak ki – valóban autoritáson alapuló hatalom.¹⁹

Rövidítések

BpR	Budapest Régiségei
CodDiplLusat.	Codex diplomaticus Lusatiae superioris IV. (Görlitz, 1911–1927).
Csánki 1891	Csánki D.: A renaissance és Mátyás király. Budapesti Szemle, 66 (1891).
Elekes 1952	Elekes L.: Hunyadi. Budapest, 1952.
Fraknói 1896	Fraknói V.: A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526), (=Szilágyi S. szerk.: A magyar nemzet története. IV.k. Budapest, 1896).
Gyöngyösi 1983	Gyöngyösi G.: Arcok a magyar középkorból. Gondozta V. Kovács S. Gyomaendrőd, 1983.
Házi 1924	Házi J.: Sopron szabad királyi város története I. rész. 3.k. Sopron, 1924.
Heckscher 1954	E. F. Heckscher: An Economic History of Sweden. Cambridge, Massachusetts, 1954.
Husa 1961	V. Husa: Dějiny Československa. Praha, 1961.
Iványi 1910	Iványi B.: Bártfa szabad királyi város levéltára 1319–1526. I. Budapest, 1910.
Kavka 1968	F. Kavka: Geschichte der Tschechoslowakei. Kurzer Abriss. Prag, 1968.
Kubinyi 1973	Kubinyi A.: Budapest története a későbbi középkorban Buda el-estéig (1541-ig) (Gerevich L. főszerk.: Budapest története II.) Budapest, 1973.
Kulcsár 1983	Kristó Gy. (szerk.): Szeged története 1. A kezdetektől 1686-ig. Szeged, 1983. Kulcsár P. szerzői része.
Lb. 1843	(Lb.): Hunyades (H. A. Pierer: Universal-Lexikon . . . Vierzehnter Band. ² Altenburg, 1843)
Macek 1958	J. Macek — stb. szerk.: Přehled československých dějin. Díl I. Praha, 1958.
Macek 1966	J. Macek: Smrt Ladislava Pohrobka. Klny. Československý Časopis Historický. 5 (1966).
Mályusz 1940	Mályusz E.: A magyar társadalom a Hunyadiak korában. A hűbériség és rendiség problémája. (Mátyás király Emlékkönyv születésének ötszáz éves fordulójára. I. Szerk.: Lukinich I., Budapest, é.n. (1940).
Mályusz 1957	Mályusz E.: A magyar rendi állam Hunyadi korában. Sz (1957).
Mályusz 1963	Mályusz E.: Budai Farkas László. Klny. TBM. 15 (1963).
Mályusz 1967	Mályusz E.: A Thuróczy-krónika és forrásai. Budapest, 1967.
Mályusz regeszták	Budapesti Történeti Múzeum, Mályusz-féle regeszták, kézirat.
Mályusz, nagyméretű regeszták	Budapesti Történeti Múzeum, Mályusz-féle nagyméretű regeszták, kézirat.
MÉletrLex	Magyar Életrajzi Lexikon
MOL	Magyar Országos Levéltár
MTörtTár	Magyar Történelmi Tár

<i>Pataki</i> 1950	<i>Pataki V.</i> : A budai vár középkori helyrajza. BpR. 15 (1950)
PolgLex	Budai Ferenc Polgári Lexicóna. I. rész: Pest, 1866. II. rész.
<i>Ranzanus</i> 1765	<i>Petri Ranzani ... Epitome Rerum Ungaricarum ...</i> (J. G. Schwandtner: <i>Scriptores Rerum Hungaricarum ... I.</i> Tyrnaviae, 1765).
<i>Říha</i> 1980	<i>O. Říha—J. Janáček—R. Marsina</i> (szerk.): Přehled dějin Československa I/1 (do roku 1526) Praha, 1980.
<i>Šmahel</i> 1967	<i>F. Šmahel</i> : Podjebrad György. Budapest, 1967.
Sz	Századok
<i>Szancsuk—</i>	<i>G. E. Szancsuk—P. N. Tretyakov</i> (szerk.): Isztorija Csehoszlovakii.
<i>Tretyakov</i> 1956	I. Moszkva, 1956.
<i>Szerémi</i> 1961	<i>Szerémi Gy.</i> : Magyarország romlásáról (ford. Erdélyi L. — Juhasz L.) Budapest, 1961.
<i>Szerémi és Ernyey</i>	<i>Szerémi és Ernyey J.</i> : A Majthényiak és a Felvidék I. Budapest,
1913	1913.
TBM	Tanulmányok Budapest Múltjából
<i>Thallóczy—Áldásy</i>	<i>Thallóczy L. — Áldásy A.</i> : A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198—1526. Budapest, 1907.
1907	
TörtSz	Történelmi Szemle
Urkundenbuch 1975	Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Fünfter Band (Bearbeitet von G. Gündisch. Bukarest, 1975).
<i>Walouch</i> 1858	<i>F. Walouch</i> : Životopis swatého Jana Kapistrána. w Brně, 1858.
<i>Zolnay</i> 1963	<i>Zolnay L.</i> : Opus Castri Budensis. A XIII. századi budai vár kialakulása. TBM. 15 (1963).
<i>Zolnay</i> 1982	<i>Zolnay L.</i> : Az elátkozott Buda. Buda aranykora. Budapest, 1982.

Jegyzetek

1. *Pataki* 1950. 257—258.; *Zolnay* 1963. 92—93, 105.; *Mályusz*, nagyméretű regeszták, 88. sz.; *Zolnay* 1982. 298, 364.; *MÉletrLex.*; *Házi* 1924. I. rész 3.k. 245. sz.; *Szerémi és Ernyey* 1913. I. 244, 249, 449. (A Szerémi tudósi álneve Odescalchi Arthur hercegnek); *Poviestni Spomenici Slobodnoga kraljevskoga grada Varaždina I. Varaždin*, 1942. 132.; *M. Opočenská*: Slovenika uherských listin v domácím dvorním a státním archivu de Vídni. Praha, 1927. 53.; *Mályusz* regeszták, kézirat. 671, 680. sz.; *Říha* 1980. 569.
2. *Pataki* 1950. 8. és 10. kép, 243—244, 262, 267—268.; *Szerémi és Ernyey* 1913. I. 249, 251, 449.; *Fraknoi* 1896. 173.; *Mályusz*-regeszták, 643, 734, 752, 747. sz.; MOL. DI. 14206, DI. 15043; *MÉletrLex.*; *Mályusz* 1963. 153, 155—156, 165, 167, 171, 173, 176, 182, 186.; *E. Haberkern—J. F. Wallach*: Hilfswörterbuch für Historiker. Mittelalter und Neuzeit. Basel, 1935. 258, 492. — Garai László mint üzletelő főnemes, korai példája a 16—17. században elterjedt típusnak, amelyről Pach Zs. P. Üz-

- leti szellem és magyar nemzeti jellem. TörtSz (1982. 3. sz.) c. tanulmányában, különösen a 380–391. oldalon ad elemzést legújabbban.
3. MÉletr. Lex.; *Mályusz* 1967. 99, 140, 168.; PolgLex. II. 12.; *Szerémi és Ernyey* 1913. I. 162, 218, 228, 252.; *Joannis Dlugossi sev Longini . . . Historiae Polonicae libri*. Tom. I. Lipsiae, 1711. 742. hasáb; *Mályusz-regeszták*, 600. sz.; *Říha* 1980. 481, 569.
 4. *Macek* 1958. *Díl I*. Praha, 1958. passim, különösen 265, 267, 270.; *Szerémi és Ernyey* 1913. I. 223.; *Šmahel* 1967. 19, 22–25.; Výbor z české literatury doby husitské. II. (kiadta Bohuslav Havránek–Josef Hrabák–Jiří Daňhelka. Praha, 1964) 397–399.; *Kavka* 1968. 82.; *Husa* 1961. 100–101.; *Z. Nejedlý* (vydal . . .): Prameny k synodám strany pražské a táborské (vznik husitské konfesse) v létech 1441–1444. V Praze, 1900. 148.; *Szancsuk–Tretyakov* 1956. I. 209.; *Kieniewicz*, (editor-in-chief): History of Poland. Warszawa, 1968. 140, 143. (A. *Gieysztor* szerzői része); *Říha* 1980. 466, 472, 480–484, 575.
 5. MÉletrLex.; *Szerémi és Ernyey* 1913. I. 214, 218, 228.
 6. MÉletrLex.; *Szerémi és Ernyey* 1913. I. 216, 228, 242.; *Mollay K.*: Kottaner Jánosné és naplója. Soproni Szemle, 1957. 8.; *Házi* 1924. I. rész 3.k. 237, 245, 250, 253, 229, 222, 232, 400, 457. sz.; *Mályusz* 1940. 339–340, 419–420.; *Mályusz-regeszták*, 581. sz.; *Nagy I.*: Sopron vármegye története. Oklevéltár II. Sopron, 1891. 190. sz.; *Mályusz* 1963. 153–156, 162, 165, 167, 176, 182.; *Mályusz* 1957. 574.
 7. MÉletrLex.; PolgLex. I. rész 115–116, 118, 121.; *Szerémi és Ernyey* 1913. I. 216, 223, 228, 251, 254.; *Mályusz-regeszták*, 593, 648, 656, 704, 720. sz. és *Mályusz*, nagyméretű regeszták, 111. sz.; *Pataki* 1950. 11. kép, 274., 8. kép, 261., 10. kép, 268.; *Mályusz* 1940. 339–340, 419–420.; *Géresi K.*: Gróf Károlyi család oklevéltára II. Budapest, 1883. 144. sz.; *Iványi B.* 1910. 428, 432. sz.; *Knauz N.*: A budai káptalan regestái 1148–1649. MTörtTár XII, 1863. 32. sz.; *Csánki D.*: Szent-Erzsébetfalva – Pest mellett. Sz. 1893. 23.
 8. MÉletrLex.; *Urkundenbuch* 1975. 2819, 2821, 2935, 2948. sz.; *Mályusz* nagyméretű regeszták, 155. sz.; *Mályusz-regeszták*, 804. sz.
 9. *Csánki* 1891. 230.; *Elekes* 1952. 282–287, 335–335.; *Gervers-Molnár V.*: Sárospataki síremlékek. Budapest, 1983. 120. utáni leszármazási táblázat; *Mályusz*, nagyméretű regeszták, 120. sz.; *Mályusz-regeszták*, 618, 593, 649. sz.; *Aeneae Piccolominei Senensis card.*: Europae status (Marquard Freher: Germanicarum rerum scriptores aliquot insignes T. II.) 40.; *Mályusz E.*: A magyar állam a középkor végén. Magyar Művelődéstörténet. II. Budapest, é.n. 16, 32.; *Szabó K.*: Az erdélyi múzeum eredeti okleveleinek kivonata. (1232–1540) Budapest, 1889. 290, 296, 303. sz.; *Mályusz* 1957. 529, 534–535, 572–573.; *Vecsey L.*: Hunyadi. München, 1956. 122, 135, 144.; MÉletrLex.; Lb. 1843. 424.; *Lukcsics P.*: XV. századi pápák oklevelei. II. Budapest, 1938. 1102, 1103, 1105. sz.; *Walouch*: Žiwotopis swatého Jana Kapistrána. w Brně, 1858. VIII. sz. oklevél; *Říha* 1980. 484–485.; *Szerémi és Ernyey* 1913. I. 425.
 10. *Szancsuk–Tretyakov* 1956. I. 196, 209–210.; *Macek* 1958. *Díl I* passim, különösen 270–273.; *Říha* 1980. 414, 466, 483–485, 487–490, 499–500.; *Kavka* 1968. 82–83.; *J. Truhlář*: Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c.r. biblio-

- theca publica atque universitatis Pragensis asservantur. II. Praga, 1906. 2026, 2033. sz.; *R. Řičan*: Reformation. Böhmen und Mähren und Slowakei (Evangelisches Kirchenlexikon. Kirchlich-theologisches Handwörterbuch. Hrsg. von Heinz Brunotte und Otto Weber. P–Z. Göttingen, 1959) 520. hasáb; *Szerémi és Ernyey* 1913. I. 427.; *Walouch* 1858. VIII. sz. oklevél; *Šmahel* 1967. 33–34, 41, 68, 70, 79–82.; Masarykův Sborník Naucný Díl VI. (V Praze, 1932) 4.; Archiv Města Brna. Sběrka listin, mandátů a listů. Číslo 413, 414.; CodDiplLusat 1085.; Prága, Szt. Vid katedrális, altemplom Utószülött László és Poděbrad György sírjával, ezeket 1975. december 30-án és 1978. december 2-án tanulmányozhattam; *Iványi* 1910. 984. sz.; *V. Vaněček*: Eine Weltfriedenorganisation nach den Vorschlägen des böhmischen Königs Georg von Podiebrad und nach den Ideen des Johannes Amos Comenius. Berlin, 1963. ó.; *Husa* 1961. 100.; Poděbrad György prágai városi házát 1975. december 27-én tanulmányozhattam.
11. *N. Kostomarow*: Russische Geschichte in Biographien. Giessen, 1891. 143–144.; *S. Carlsson*: La Suède et l'Europe — aperçu historique. Stockholm, é.n. 24.; *E. F. Heckscher*: An Economic History of Sweden. Cambridge, Massachusetts, 1954. 60, 289.; Den svenska historien 1. Forntid, vikingatid och tidig medeltid till 1319. Stockholm, 1966. 288. (A. Åberg szerzői része) és 238. (J. Rosén szerzői része); Riksbiblioteket, Stockholm, Sv. Dipl. N. 611: Magnus király 1276-ban Visbyre; *J. Öberg*: Les origines de la chancellerie et de la diplomatie royale en Suède jusque vers le milieu du XIIIe siècle (előadás, Budapest, 1973. október 3. IVe Congrès International de Diplomatie); Magnus Ladulås és Karl Knutsson koporsója a stockholmi Riddarholm templomában, amit 1969. március 10-én volt alkalmam tanulmányozni; *F. Lagerroth*: Riksdag. Svensk Upplagsbok, XXIV. Malmö, 1957. 108–109. hasáb; *Hajnik I.*: Egyetemes európai jogtörténet a középkor kezdetétől a francia forradalomig. Középkor. 4. Budapest, 1896. 188.; *S. Göransson*: Schweden. Kirchengeschichtlich. Evangelisches Kirchenlexikon. Kirchlich-theologisches Handwörterbuch. Hrsg. von H. Brunotte und O. Weber. P–Z. Göttingen, 1959. 876. hasáb; *B. Thordeman*: Medieval Wooden Sculpture in Sweden. Volume I Attitudes to the Heritage. Stockholm–Uppsala, 1964. 28.; *P. Jeannin*: Histoire des pays scandinaves. Paris, 1956. 19.; *O. Jägerskiöld*: Riksbiblioteket 1618–1968. Stockholm, 1968. 60. és utána képes tábla; Statens Historiska Museum, Myntkabinettet, Stockholm; *E. Lönnroth*: Representative Assemblies of Medieval Sweden. Études présentées à la Comm. Internat. pour l'Hist. des Assemblées d'États XVIII. 129.; *J. Delorme*: Chronologie des Civilisations. Paris, 1956. 204.; Riksbiblioteket, Stockholm, Söderköpingsre vonatkozó 1480. április 13-i svéd nyelvű oklevél, rajta Sten Sture függő pecsétje másik négy mellett; *E. F. Heckscher–N. L. Rasmussen*: The Monetary History of Sweden. Stockholm, 1964. 25–26.
12. *Mályusz* 1967. 125.; PolgLex. I. rész 257.; *Mályusz*-regeszták, 666, 667, 669, 671, 683, 684, 685, 686, 687, 692, 695, 706, 707, 710, 711. sz.; MÉletrLex.; *Szerémi és Ernyey* 1913. I. 257, 427, 449–451.; *Fraknói* 1896. 115, 162.; Urkundenbuch 1975. V. 2807, 2850, 2810, 2948. sz.; *Macek* 1958. Díl I. 250.; *Mályusz E.*: Társadalmi viszonyok. Magyar Művelődéstörténet II. Budapest, 1939. 89–90.; *Mályusz* 1940.

- 421.; Szabó K.: Az erdélyi múzeum eredeti okleveleinek kivonata (1232–1540). Budapest, 1889. 304. sz.; Kammerer E.: Zichy család Okmánytára IX. Budapest, 274. sz.; Lb. 1843. – 424.; Elekes 1952. 413–414, 428.; Csánki 1891. 230.
13. Elekes 1952. 337, 428, 433–435.; Wenzel G.: A Hedervári per. MTörtTár VI, 1859. 45.; MÉletrLex.; Vecsey L.: Hunyadi. 201, 213.; Urkundenbuch 1975. V. 2961, 2982, 2984, 3043, 3052, 3056. sz.; Mályusz 1963. 176.; Mályusz-regeszták, 714, 738. sz. és Mályusz, kis- és nagy alakú regeszták 154. sz.; PolgLex. I. rész 258.; Karácsonyi J.: Az első Lónyayak. Nagyvárad, 1904. 27. sz. oklevél; Mályusz 1940. 343–344.; Lb 1843. 424.; Fraknoi 1896. 152–153, 161.; Mályusz 1967. 158.; Thallóczy–Áldásy 1907. 264. sz.; Szerémi és Ernyey 1913. I. 153–154, 443–444, 449, 451.; Reizner J.: Szeged története Oklevéltár (Szeged) 28. sz.; Mályusz 1957. 574.; CodDiplLusat IV. 1056.; Říha 1980. 489, 570.
14. Kulcsár 1983. 442.; Szerémi és Ernyey 1913. I. 241, 444, 452–453.; MÉletrLex.; Gyöngyösi 1983. 136–137, 342–343.; Mályusz 1963. 170, 183.; Mályusz 1957. 102.; Szerémi 1961. 30–31, 293–294.; Elekes 1952. 428.; Brno, Morva Tartományi Levéltár G 2/3a. Regesta Nové sbirky z let 1222–1600. 662/52.; Codex diplomaticus Lusatiae superioris IV. 1083.; Říha 1980. 489, 570–571.; Zolnay 1982. 128, 370, 371.; Balogh J.: Tárház és bibliotheca a budai királyi várban. Antiquitas Hungarica, 1948. 206.; PolgLex. I. 121, 258. és II. rész 414.; Ranzanus, 1765. 656.; Thallóczy–Áldásy 1907. 307. sz.; Lb. 1843. 424.; Fraknoi 1896. 163.; Mályusz 1967. 104–141, 149, 158, 175.
15. MÉletrLex.; Macek 1958. 273.; Salamon F.: Budapest története. II. Budapest, 1885. 383.; Viti Arenpeckii . . . Chronicon Austriacum (H. Pez: Scriptores Rerum Austriacarum. T. I. Lipsiae, 1721) 1267. hasáb; Ranzanus 1765. 656–657.; Szerémi 1961. 31, 293–294.; J. de Thwrócz Chronica Hungarorum (J. G. Schwandtner: Scriptores Rerum Hungaricarum. I. Tyrnaviae, 1765) 461–462.; Lb. 1843. 424.; Kubinyi 1973. 16, 95.; CodDiplLusat IV. 1083, 1085.; A kivégzés közelebbi helyének keresésére Hauszmann A.: A kir. vár építésének története. A MagyarMérnök- és Építész-egylet Közlönye, 1900. 221.; Zolnay 1982. 354, 386.; Mályusz, nagyméretű regeszták 118. sz. és Mályusz-regeszták, 649. sz.; Pataki 1950. 241.; Gerevich L.: A budai vár feltárása. Budapest, 1966. 18–19, 66–67.; Fraknoi 1896. 162–165.; Urkundenbuch 1975. V. 3073. sz.; Thallóczy–Áldásy 1907. 307. sz.; Gyöngyösi 1983. 136–137, 343.; Macek 1966. 774–775.
16. Mályusz-regeszták, 746, 704. sz.; Szűcs J.: Céh és város a XV. században. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Évkönyve az 1952/53. évre. Budapest, 1953. 131.; Kubinyi 1973. 167.; Heckscher 1954. 53.
17. Kubinyi 1973. 138–140.; Mályusz-regeszták, 700, 701, 709, 757, 759, 635, 744, 775, 783, 804, 810, 815, 816. sz.; Podhradczky: Hist. Dipl. Urb. Bud. II. (=Országos Széchényi Könyvtár. N. M. Fol. Lat. 1205. II.) 537.; Madzsar I.: Ernuszt János és háza Budán. Sz. 1918. 58.; Mályusz, kis- és nagy alakú regeszták, 157, 159, 160, 171, 172. sz.
18. Eger, Dobó István Vármúzeum; Kulcsár 1983. 430–431.; Szerémi és Ernyey 1913. I. 444, 454–455.; Fraknoi 1896. 165–166, 174–175.; Iványi 1910. I. 972, 975,

976–977, 984, 989, 990, 1006. sz.; *MéletrLex.*, *Macek* 1966. 774–775.; *PolgLex.* I. rész 258, 361. és II. rész 414.; *Mályusz* 1967. 149, 158.; *Thallóczy–Áldásy* 1907. 311. sz.; *Árha* 1980. 489, 571, 574–575.

19. *MéletrLex.*; *Mályusz* 1967. 86, 99, 102, 140; *PolgLex.* I. rész 258.; *Mályusz*-regeszták, 769, 814. sz.; *Zolnay* 1963. 94, 105.; *Zolnay* L.: Ásatások a budai I., Tánácsics Mihály utca 9. területén. *Archaeologiai Értesítő* (1967) 42.; *Zolnay* 1982. 299–300, 358, 364.; *Pataki* 1950. 8. kép, 10. kép, 256–257, 261–262, 267–268, 270, 272. – 1956 őszén, a Romániában rendezett Hunyadi-ünnepségek alkalmából a magyar delegáció ott állhatott Gyulafehérvárott Hunyadi László sírládájánál is, ekkor tanulmányozhattam.

GYÖRGY SZÉKELY

DIE HINRICHTUNG VON LÁSZLÓ HUNYADI – STRUKTURELLE ÄNDERUNGEN IM UNGARISCHEN STAATLICHEN UND IM HAUPTSTÄDTISCHEN REGIERUNGSSYSTEM

In der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts befand sich die Regierung in den Händen vorübergehender Gruppierungen von Magnaten, sog. Ligen. Diese Ligaherrschaft wurde unmöglich, als ein Mitglied der im zweiten Drittel des Jahrhunderts zu großem Ansehen gelangten Familie Hunyadi, namens László, aus politischen Motiven hingerichtet wurde. Aus der politischen Krise führte der Weg wohl über eine andere Liga, aber bloß als momentane Lösung, denn die Ligaherrschaft konnte sich nicht wiederbeleben. Die Studie forscht nach jenen tieferen Ursachen, welche diese Änderung verursacht haben und versucht die Zusammenscharung des oligarchischen Richterstuhls, der László Hunyadi vernichtete, beziehungsweise der Gruppen von Gefangenen der Hunyadi-Partei zu klären.

Seit König Sigismund gelangte in Ungarn die Familie Cillei zu einer wichtigen politischen Rolle. Sie erwarb in Buda ein Haus und ihre kräftigste Persönlichkeit war um die Mitte des Jahrhunderts Ulrik Cillei. Als Anhänger des Königs László V. war er Verbündeter der Familie Garai und Gegner einiger aus dem Geschlecht Rozgonyi. Ein vornehmer Budaer Hausbesitzer war der Palatin László Garai, der mit der Familie Cillei und mit König László verwandt war. Trotz seiner glänzenden Herkunft befaßte sich Garai häufig mit Grundstücksgeschäften und arbeitete bei diesen, sein Vermögen vermehrenden Geschäften mit den führenden Bürgern der Stadt zusammen. Durch eine derartige Beziehung wurde in der ungarischen Feudalgesellschaft der reiche Budaer ungarische Bürger László Farkas emporgehoben, der jedoch später verschuldet starb, und seine Güter gerieten in die Hände des Österreichers Konrad Holtzler. Garai und Holtzler wurden im Prozess gegen László Hunyadi zu aktiven Beteiligten. Die Güter- und Zehntgeschäfte weisen darauf hin, wie sehr Buda, als Residenzstadt, zur Annäherung der Lebensweise und der Mentalität von Großfeudalen und reichen Bürgern beigetragen hat.

Wie verworren sich die politischen Kraftlinien nach dem Tode Sigismunds gestaltet haben, zeigt die polnische Orientierung einzelner ungarischer Würdenträger: Mihály Guthi Országh Matko Thallóczy, einzelne Mitglieder der politisch gespaltenen, mehrfachen Budaer Hausbesitzer-Familie Rozgonyi schlossen sich Wladislaus I. an. Die Studie hebt die Parallele der tschechischen Geschichte nach dem Tode Sigismunds hervor, da es sich als Episode zugetragen hat, daß sich eine Habsburg-gegnerische hussitische Partei in Richtung eines polnischen Thronkandidaten orientierte. Am Rande dieser politischen Strömung gelangte Georg Poděbrad in den Vordergrund. Von den ungarischen Herren tat sich Pál Lindvai Bánfi mit politischen Winkelzügen hervor, ihm vermochte niemand zu vertrauen, daher wählte er die Methode der Intrige. Matko Thallóczy stieß mit dem Soproner (Ödenburger) Stadthauptmann der Habsburg-Partei zusammen, hinter dem Ulrik Cillei stand. Später geriet die Stadt Sopron (Ödenburg), die mit den sich um die Habsburger scharenden Herren verknüpft war, mit János Hunyadi, der damals Landesregent war, (1446, 1451) in Konflikt. Der Regent hingegen stützte sich in finanziellen Angelegenheiten auf solche Personen, die er von Matko Thallóczy in seinen Dienst übernommen hatte. Die persönlichen Beziehungen führen zu den Gegensätzen zwischen den Familien Cillei und Hunyadi und auch Garai stand im Hintergrund. Der aus dem Kleinadel stammende und der Hunyadi-Partei zugeneigte Humanist János Vitéz von Zredna – und dies weist auf ein Vordringen des Gesichtspunktes der Fachmäßigkeit hin – unter jedem Herrscher sowohl auf seiner amtlichen wie auch der kirchlichen Laufbahn Fortschritte verzeichnen konnte.

Die Studie überblickt die Tätigkeit János Hunyadis als Landesregenten, sein positives Verhalten den Städten gegenüber. Als die Regentschaftsmacht in Ungarn zu sinken begann, entstand diese Institution in Böhmen, wo Georg Poděbrad Regent wurde. Die Entwicklungen in der ungarischen und tschechischen Regierung sind keine Zufälligkeiten, was die Außenpolitik und das Regierungssystem Skandinaviens bestätigt: im Falle einer fremden Dynastie konnte die Suche nach einer Unabhängigkeit ständischen Charakters die Form der Regentschaft annehmen, und dies konnte eine Stufe zur Erreichung der Königswürde sein. In Schweden führte die Institution des Reichshauptmanns und des Reichsvorstehers zur Wahl eines eigenen Königs. Sowohl auf schwedischem wie auch auf ungarischem Boden bewiesen es die fremden Dynastien, daß sie auch durch Gewaltanwendung an der Macht festhielten. In Ungarn hofften erst die Adeligen, dann die Bürger den aus der Spannung herausführenden Weg dadurch zu finden, daß sie König László V., das Kind, dem Einfluß des Kaisers entziehen (1452). Nachher übte jedoch Ulrik Cillei seinen Einfluß auf den König aus, die Hunyadis wurden in vornehmer Form (Erbgrafenschaft von Beszterce) zurückgedrängt. Der gewesene Regent blieb nach wie vor aktiv, und auch sein Sohn László bekleidete vornehme Würden, was in der gegenüberstehenden Partei Widerwillen hervorrief. Auch in wirtschaftlichen Angelegenheiten stand László Hunyadi seinem Vater zur Seite. Gegen sie wurde 1455 das Bündnis der Familien Cillei-Garai-Ujlaki aufgefrischt. Auch an Annäherungsversuchen auf Macht- und Familiengrundlage mangelte es nicht. Das Vertrauen konnte aber nicht wiederhergestellt werden, wie dies ein entsandter der Stadt Brassó (Kronstadt) am Wiener Hof vernehmen konnte.

Anfang 1456 zog der König bewaffnet nach Buda und berief den Reichstag ein, Cillei brachte ihn jedoch nach Wien zurück. Der Vizegespan des nördlichen Komitats Trencsén erstattete dem König Meldung über den besitzrechtlichen Widerstand László Hunyadis. Szeged hingegen verlangte von János Hunyadi Marktbegünstigungen. Um Pfingsten eroberten die Herren der Hunyadi-Partei die Burg eines Anhängers des Banus Cillei im Sturm, der stellvertretende Banus Vitovec eroberte sie aber zurück. Da János Hunyadi einer Epidemie erlegen war, geriet László, als Obergespan von Temes an die Spitze der Hunyadi-Partei. Der König ernannte Ulrik Cillei als Nachfolger János Hunyadis zum Hauptkapitän, der unzufriedene László Hunyadi betrachtete hingegen sich selbst als solchen. Ulrik Cillei und László Garai leiteten die Truppensammlung gegen die Hunyadis, was zur tragischen Folge die Ermordung Ulrik Cilleis in Belgrad hatte. Der Mord wurde im Laufe eines Zusammenstoßes durch Anhänger von László Hunyadi und Mihály Szilágyi verübt. Der angsterfüllte König übertrug nunmehr die Würde eines Hauptkapitäns an László Hunyadi, in seiner vertrauten Umgebung und in seinen übrigen Ländern versuchte er ihm eine Schlinge zu legen. Der selbstbewußte László Hunyadi stellte im südlichen Gebiet Urkunden aus, die sich auf Siebenbürgen bezogen. Das Jahr 1456 endete damit, daß die einander gegenüberstehenden Parteien ohne erfahrenen Führer blieben, der nächste Frühling aber entfaltete sich im Zeichen der Vergeltung. Um den König scharten sich zwei gesellschaftlich separierte, aber durch das politische Interesse miteinander verbundene Gruppen: die aufgrund der Macht, des Grundbesitzes und der politischen Erfahrung von Jahrhunderten leitende ungarische Aristokratie und die in Ungarn den König begleitenden und zu militärischen Würden gelangten Personen fremder Herkunft. Die führenden Mitglieder der Hunyadi-Partei waren vom Kleinadel, oder solche, die auch in diesen Rang nur durch ihren Militärdienst gelangt waren, ihre Position bestand bestenfalls aus Familien der zweiten Generation und verfügte nicht über die Fähigkeit die drohende Gefahr im voraus zu ahnen.

Die epischen Quellen tragen die Verhaftung von László Hunyadi und seiner Getreuen reichlich ausgemalt vor, der König verständigte hierüber seine ausländischen Anhänger gleichzeitig brieflich. Aus dem Vergleich der Quellen geht hervor, daß László Hunyadi anhand eines gesetzwidrigen Verfahrens durch ein gelegentlichen Gericht unter der strafprozeßmäßig nicht bestätigten Anklage des Hochverrates zu Tode verurteilt wurde. Die Hinrichtung erfolgte am 16. März 1457, eine Art Urteilsurkunde formulierte man erst am 21. März. Die politische Verantwortung für die Hinrichtung wurde auf die städtische Behörde von Buda abgewälzt, sie wurde vom Stadtrichter und den Geschworenen durchgebührt. Die Anfänger János Hunyadis, deren Burgen und Marktstellen sagten sich vom König los. Die in die Hinrichtung verwickelte Stadtbehörde, an ihrer Spitze mit dem gerade ungarischen Richter, dem Schreibkundigen Dénes Székesfehérvári, machte sich unmöglich. Der Richter verschwand aus dem öffentlichen Leben der Stadt. Die in der Stadtverwaltung erfahrenen Leiter des deutschen Patriziats von Buda trachteten – um die Stadtbewohner zu beruhigen – die entstandene staatliche-politische Lücke durch ihre Aktivität auszufüllen. Johann Münczer wurde auf diese Weise zu einem einflußreichen Mann unter König Mátyás Hunyadi (Matthias Corvinus). Die Umgestaltung der Macht wurde durch den bewaffneten Kampf des Schwagers von János Hunyadi, Mihály

Szilágyi, ferner durch den plötzlichen Tod von László V. in Prag und die Diplomatie des János Vitéz ermöglicht. Die Liga der Führer der Hunyadi-Partei und der nüchtereren Mitglieder der Habsburg-Partei (12. Januar 1458) ermöglichte es, daß Mátyás den Thron besteige. Den Ausgleich diente der Umstand, daß der junge König einen alten getreuen des Königs Wladislaus I. neben sich als Palatin nahm, den in den tragischen Geschehnissen in Buda vom Jahr 1457 neutral gebliebenen Mihály Guthi Országh. Dies war sowohl zur Zurückdrängung der machtgerigen Hunyadi-Anhänger wie auch der in ihrer Machtposition verbliebenen Habsburg-Getreuen geeignet. Daher ist es symbolisch, daß der neue Palatin das durch den tödlichen Zusammenstoß in Belgrad herrenlos gewordene Cillei-Haus und dessen Zubehör in Buda erhielt.

RÓZSA MIKLÓS

HEGER FRIGYES CUKRÁSZ MŰKÖDÉSE ÉS CUKRÁSZOK A KIÉPÜLŐ PESTI LIPÓTVÁROSBAN

I.

Pest város fallal övezett középkori eredetű városmagját (a mai V. kerületnek a Deák Ferenc utcától délre eső részét), a régi Belvárost az 1780-as években már széles, de sok helyen szórványosan és általában falusiasan épült külvárosi övezet vette körül kelet és dél felől. A városfalnak a mai Deák tér és a Duna közötti szakaszától északra eső homokos, puszta terület felhasználásának gondolata az 1780-as években jelentkezett.

Az 1780-as évekre jelentős kereskedelmi várossá vált Pestet Budával összekötő és mindinkább növekvő forgalmú hajóhíd pesti hídfőjének jobb megközelítése, egyben az odavezető szűk belvárosi utcák tehermentesítése érdekében 1787-ben a hidat a mai Türr István (korábbi nevén Híd, 1788-tól Régi híd, majd Kis híd) utca¹ végéből a mai Deák Ferenc (előbb Lipót út, vagy Fő utca, 1810-től Híd, később Nagy híd) utca végébe helyezték át. A Belváros utcáinak a vásárok idején odatelepedő kereskedők és kézművesek sátraitól való megszabadítása érdekében 1789-ben a városi tanács a mai Engels téren új vásárteret jelölt ki. *A híd áthelyezése és az új vásártér kijelölése a forgalmat az északi városfal elé terelte, ami e területet települési szempontból keresetté tette.* 1789-ben megkezdődött az itt kialakított telkek értékesítése és ezek fokozatosan gyorsuló beépítése. Az így kialakuló Új-város (1790-től, II. Lipót koronázásának emlékére adott nevén Lipótváros), és a Belváros közötti forgalom áramlásának megkönnyítése érdekében 1789-ben lebontották a városfalat a Váci utca végén áttörő Váci kaput. *A Lipótváros kiépítésével nem új külváros keletkezett, hanem növekedett a városközpont területe,* majd fokozatosan ide helyeződött át a gazdasági élet.

Pest 18. századi gazdasági és társadalmi fejlődéséből fakadó igények és lehetőségek magukban hordták a város kulturális központtá válásának feltételeit. A város mozgalmas társasági életében szerepet játszó táncmultságokon való részvétel mellett szívesen látogatottak voltak a színi előadások. Nem volt azonban sem a táncmultságokhoz rendeltetészerűen alkalmas bálterem, sem megfelelő színházépület.

Egyrészt a hajóhídon fel- (és a hajóhídról le-) jutás közlekedési feltételeinek kedvezőbbé tétele, másrészt a mind kedveltebbé váló színi előadásokhoz megfelelő épület hiánya, s az emiatt kedvezőtlenül alakuló színházi adottságok egyaránt sürgették egy új színházépület és vele összefüggő táncterem megépítését. *A színházépítés ügye közel negyedszázados tárgyalásokat, aktaváltásokat és több változatú műszaki tervezést igénylően a város topographiai fejlődésével és a városszépítés ügyével szoros kapcsolatban ala-*